

Lokale politieke groeperingen

Belangenbehartiging, protest en lokalisme

Dr. M. Boogers

Dr. P. Lucardie

Dr. G. Voerman

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	3
2.	Historie	3
3.	Plaatsbepaling	8
4.	Functies	10
5.	Organisatie	23
6.	Kandidaatstelling en vertegenwoordiging	28
7.	Karakteristieken en toekomstkansen	35

1. Inleiding

Over lokale politieke groeperingen is betrekkelijk weinig bekend. Vanwege hun traditionele sterke vertegenwoordiging in het katholieke zuiden van het land, hebben bestuurswetenschappers ze lange tijd beschouwd als een regionaal verschijnsel dat voor buitenstaanders moeilijk te doorgronden is. De groei die lokale politieke groeperingen vanaf het begin van de jaren negentig doormaakten in andere delen van het land, heeft de aandacht hiervoor enigszins doen toenemen, maar de kennis over het karakter van lokale groeperingen blijft beperkt en gefragmenteerd. Het onderzoek van de bestuurskundige W. Derksen uit 1999 ten behoeve van de vorige Trendnota Binnenlands Bestuur van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) is een eerste poging tot een meer omvattende studie naar dit fenomeen. Door de opkomst en neergang van allerlei leefbaar-partijen en andere nieuwe lokale partijen bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2002 en 2006 is er alle reden voor een actualisering en verdieping van dit onderzoek.

In het kader van de nieuwe Trendnota Binnenlands Bestuur wenst het BZK een onderzoek naar het karakter van de lokale politieke groeperingen die in 2006 aan de gemeenteraadsverkiezingen hebben deelgenomen. Het onderzoek is uitgevoerd door het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (RuG) en de Tilburgse School voor Politiek en Bestuur (UvT). Ten behoeve van dit onderzoek zijn bestuurders van lokale politieke groeperingen geënquêteerd en is een inhoudsanalyse gemaakt van hun verkiezingsprogramma's.

In deze rapportage worden de uitkomsten van het onderzoek gepresenteerd. Na een historisch overzicht en een theoretische en empirische plaatsbepaling van lokale politieke groeperingen, wordt het functioneren van deze lokale partijen in beeld gebracht. Daarbij wordt niet alleen aandacht besteed aan hun ideologische profiel, maar ook aan hun vertegenwoordiging in gemeenteraden en colleges van B&W en aan hun relaties met kiezers en partijleden. Op basis hiervan zal tenslotte worden ingegaan op karakteristieke kenmerken van lokale politieke groeperingen en de wijze waarop deze zich verhouden tot de huidige ontwikkelingen in en om het lokaal bestuur.

2. Historie

Lokale partijen zijn lange tijd veronachtzaamd. In de jaren zeventig en tachtig waren zij op hun retour, wat sommigen tot de veronderstelling bracht dat het hier om een achterhaald fenomeen zou gaan. Anderen deden het na het succes van de lokale partijen bij de raadsverkiezingen van 1994 en de opkomst van de leefbaar-partijen in 2002 voorkomen of er sprake was van een geheel nieuw verschijnsel. Beide opvattingen missen grond: lokale partijen zijn altijd een integraal en niet weg te cijferen onderdeel van de lokale politiek in Nederland geweest. In de eerste decennia na de Tweede

Wereldoorlog waren zij gezamenlijk goed voor zo'n 20 procent van het totaal aantal raadszetels (zie tabel 1).¹

Tabel 1. Percentage raadszetels van de lokale lijsten, 1946-1986 (steekproef van 123 gemeenten)²

1946	1949	1953	1958	1962	1966	1970	1974	1978	1982	1986	gemiddeld
21	22	21	21	22	24	26	23	17	15	15	21

Regionale spreiding

Lokale partijen mogen dan wel structureel een substantieel deel van de kiezers hebben weten te mobiliseren, maar dat wil bepaald niet zeggen dat zij overal in Nederland voorkwamen: hun zwaartepunt was van oudsher gelegen in het katholieke zuiden enerzijds en in de kleine gemeenten elders in Nederland anderzijds.³ In Noord-Brabant en Limburg (en in zekere mate ook in de katholieke delen van Zeeland, Gelderland, Overijssel en Noord-Holland) had de aanwezigheid van lokale partijen te maken met de katholieke politieke monocultuur. De Katholieke Volkspartij (KVP) was in het bijzonder in de zuidelijke provincies zo dominant, dat andere landelijke politieke partijen in de regel niet eens de moeite namen met een eigen lijst uit te komen, behalve wellicht in de grotere steden.⁴ Vaak konden zij dat ook niet, omdat zij door ledengebrek in de katholieke plattelandsgemeenten niet of nauwelijks afdelingen hadden die een kandidatenlijst voor de raadsverkiezingen konden opstellen en campagne konden voeren. Door het gebrek aan daadwerkelijke politieke concurrentie kon de KVP het zich permitteren zich eveneens van deelname aan de raadsverkiezingen te onthouden. Het grote voordeel daarvan voor de partij was dat zij niet de kans liep dat lokale spanningen zouden ontaarden in afsplitsingen, met alle mogelijke gevolgen van dit dissidentisme voor de electorale slagkracht van de KVP bij de nationale verkiezingen.⁵ 'De divergerende tendensen binnen de partij [de KVP, red.] vonden... hun neerslag in lokale belangenpartijtjes', aldus de historicus Bornewasser.⁶ Niet alleen in het zuiden, maar ook in de – niet-katholieke – rest van Nederland komen sinds mensenheugenis

¹ Naar alle waarschijnlijkheid zijn deze percentages iets te hoog uitgevallen; in ieder geval voor de periode 1974-1986 wijken zij wat naar boven af vergeleken bij andere analyses (zie tabel 3).

² Bron: M.F.J. van Tilburg en P.W. Tops, 'Partijen en lijsten in Nederlandse gemeenten (1946-1986)', in: *Jaarboek 1989 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen*, Groningen, 1990, 74.

³ Deze paragraaf is vooral gebaseerd op Joseph Janssen en Arno Korsten, 'De wederopstanding van lokale lijsten', in: *Bestuurswetenschappen*, 57 (2003), no. 2, 90-112.

⁴ In de jaren vijftig en zestig namen in zo'n 80% van de meer dan honderd Limburgse gemeenten uitsluitend lokale lijsten (en dus geen enkele landelijke partij) deel aan de gemeenteraadsverkiezingen; zie Wim Kuiper, *Lokaal en Landelijk in Limburg. Veranderingen in de Limburgse lokale politiek*, Maastricht, 1994, 39.

⁵ K.L.L.M Dittrich, Partij-politieke verhoudingen in Nederlandse gemeenten. Een analyse van de gemeenteraadsverkiezingen 1962-1974, s.l., 1978, 118-120; Wim Kuiper, *Lokaal en Landelijk in Limburg. Veranderingen in de Limburgse lokale politiek*, Maastricht, 1994, 43-44.

⁶ J.A. Bornewasser, *Katholieke Volkspartij 1945-1980*. Band I: *Herkomst en groei (tot 1963)*, Nijmegen, 1995, 316.

lokale partijen voor. Na de Tweede Wereldoorlog telde Nederland nog meer dan duizend gemeenten. In het bijzonder in de vele kleine gemeenten beschikten de landelijke partijen lang niet altijd over voldoende leden om een afdeling te vormen: de VVD bijvoorbeeld had in de jaren vijftig slechts zo'n 300 afdelingen. Lokale partijen (met namen als Algemeen Belang, Plaatselijk Belang, Gemeentebelang en dergelijke) konden in de kleine gemeenten de ruimte bezetten die vrijkwam door de afwezigheid van landelijke partijen. 'Lokale lijsten ontstonden in deze overzichtelijke gemeenschappen vaak in de schoot van andere maatschappelijke verbanden (kerken, verenigingen, families, standen), waardoor de organisatie ervan relatief weinig moeite kostte', zo stellen de bestuurskundigen Janssen en Korsten.⁷ De electorale aantrekkingskracht van deze groeperingen school met name in de articulatie van plaatselijke belangen en de lokale bekendheid van de door hen gestelde kandidaten. Het relatief geringe aantal stemmen dat in de kleine(re) gemeenten voor een raadszetel nodig was, vergrootte de kans op succes.

Ontwikkelingen

Lokale lijsten floreerden dus in het bijzonder in het homogeen-katholieke zuiden en in kleine gemeenten elders in Nederland. Vanaf de jaren zestig kwam hierin verandering, als gevolg van de ontzuiling en de schaalvergroting in het lokale bestuur. Naarmate door de ontzuiling de katholieke dominantie verder afbrokkelde, kregen andere landelijke partijen in het voorheen grotendeels ontoegankelijke gebied onder de Moerdijk meer voet aan de grond. Hun ledental nam toe, her en der werden afdelingen gevormd, en de electorale steun en het aantal raadszetels steeg. De KVP (en later het CDA) zag zich gedwongen bij de raadsverkiezingen in Limburg en Noord-Brabant met eigen kandidatenlijsten uit te komen. Het aantal lokale lijsten in deze provincies liep niet alleen hierdoor sterk terug, maar ook doordat de politieke keuzemogelijkheden bij de raadsverkiezingen groter werden vanwege de toegenomen deelname van de landelijke partijen. Ook de gemeentelijke herindelingen leidden tot daling van het aantal lokale partijen. Telde Nederland rond 1960 nog steeds zo'n 1.000 gemeenten, in 1980 waren dat er niet veel meer dan 800, en in 2000 ruim 500. In 2006 heeft Nederland 458 gemeenten.⁸ Vanzelfsprekend krimpt door de herindeling vooral het aandeel kleine gemeenten (met minder dan 10.000 inwoners) sterk. De samenvoeging van (kleine) gemeenten gaat gepaard met een vermindering van het aantal raadsleden en een verhoging van de kiesdrempel, waardoor de kansen voor lokale partijen op een zetel in de raad afnemen.⁹ Tegelijkertijd maakt de afname van het aantal gemeenten het voor de grote nationale partijen eenvoudiger om in elke gemeente met een afdeling aanwezig te zijn.

Verkiezingsdeelname

⁷ Joseph Janssen en Arno Korsten, 'De wederopstanding van lokale lijsten', in: *Bestuurswetenschappen*, 57 (2003), no. 2, 90-112; 97.

⁸ Zie www.decentraalbestuur.nl/kerngem/ms/basis/df/doc1.

⁹ J.I.H. Janssen en R.G.H.G. Kerff, 'Politieke gevolgen van herindeling: Landgraaf, één of drie?', in: J.I.H. Janssen en A.F.A. Korsten, red., *Gemeenteraden kiezen. Analyse van de gemeenteraadsverkiezingen 1994 in Limburg en Nederland*, Delft, 1995, 247-265; 248-250; zie ook Kuiper, *Lokaal en Landelijk in Limburg*, 48-50.

Dat in de jaren zeventig en tachtig de deelname van de lokale partijen aan de raadsverkiezingen alsmede hun aandeel in de verkiezingsuitslagen sterk zijn teruggelopen, tonen tabel 2 en 3 aan. Het gemiddelde aantal lokale lijsten dat in een gemeente aan de raadsverkiezingen meedeed, daalde van 2,4 in 1974 tot 1,3 in 1990 (zie tabel 2). In diezelfde periode steeg het aantal nationale lijsten van 3,5 naar 4,1. Parallel aan deze trend nam tot 1990 het percentage stemmen dat op lokale lijsten werd uitgebracht eveneens af (zie tabel 3).

Tabel 2. Gemiddeld aantal deelnemende nationale en lokale lijsten per gemeente, 1974-2006¹⁰

	1974	1978	1982	1986	1990	1994	1998	2002	2006
Nationale lijsten	3,5	3,6	4,1	4,0	4,1	4,4	4,8	4,5	4,8
Lokale lijsten	2,4	2,0	1,7	1,5	1,3	1,4	1,4	1,7	2,5
Totaal	5,8	5,6	5,8	5,6	5,4	5,8	6,3	6,2	7,0

Tabel 3. Percentage stemmen op lokale en nationale lijsten, 1974-2006

	1974	1978	1982	1986	1990	1994	1998	2002	2006
Lokale lijsten	18,9	14,8	13,0	12,0	13,3	17,8	17,7	26,3	23,7
Nationale lijsten	81,1	85,2	87,0	88,0	86,7	82,2	82,3	73,7	76,3

Aan deze (electorale) teruggang van de lokale partij kwam aan het begin van de jaren negentig een einde. Vanaf 1994 neemt het gemiddelde aantal lokale lijsten licht toe (zie tabel 2), en mede hierdoor stijgt ook het percentage stemmen dat op de lokale lijsten is uitgebracht (zie tabel 3).¹¹ Voorlopig hoogtepunt vormen de verkiezingen van 2002, zowel wat betreft het aantal lijsten als het stemmenpercentage. De 'lokalen' zijn dan als geheel groter dan landelijke partijen als het CDA of de PvdA. Voor een deel valt dit toe te schrijven aan het succes van de leefbaar-partijen, die op hun beurt naar alle waarschijnlijkheid weer hebben geprofiteerd van de electorale wervingskracht van de zich tegen de nationale gevestigde partijen afzettende Fortuyn. Ook zonder de leefbaar-partijen is in 2002

¹⁰ Bron tabel 2 en 3 voor de periode 1974-1990: M.F.J. van Tilburg, *Lokaal of nationaal? Het lokale karakter van de gemeenteraadsverkiezingen in Nederlandse gemeenten (1974-1990)*, Den Haag, 1993, 34; voor 1994-2002: Joseph Janssen en Arno Korsten, 'De wederopstanding van lokale lijsten', in: *Bestuurswetenschappen*, 57 (2003), no. 2, 90-112; 99; voor 2006: indeling op basis van eigen inventarisatie.

¹¹ Overigens wijken de door verschillende onderzoekers gepresenteerde 'landelijke' stemmenpercentages voor de lokale partijen nogal eens af; zie bijvoorbeeld het door P. Castenmiller bewerkte overzicht van de uitslagen van de raadsverkiezingen voor de periode 1970-2006 op basis van de gegevens afkomstig van het Centraal Bureau voor de Statistiek (www.decentraalbestuur.nl/kerngem/ms/basis/df/doc2).

het aandeel 'lokale' stemmen echter gestegen, naar 20,1%.¹² Bij de raadsverkiezingen in 2006 stijgt het gemiddelde aantal lokale lijsten met bijna een derde naar 2,5.¹³ Het is denkbaar dat het succes van 2002 kiezers vier jaar later heeft aangemoedigd zelf een kans te wagen. Het grotere aanbod is evenwel niet gepaard gegaan met een groter lokaal electoraal aandeel, integendeel: de lokale lijsten moesten een deel van de winst van 2002 inleveren.

Nationale opmars van lokale groeperingen

Met de opmars van de lokale partijen in de afgelopen vijftien jaar werd hun spreiding over het land minder ongelijkmatig (zie tabel 4). In provincies waar zij er vroeger nauwelijks aan te pas kwamen, zijn zij nu een factor van betekenis geworden. In Brabant en Limburg echter ligt hun stemmenaandeel ver onder het niveau van het begin van de jaren zeventig, al zit het inmiddels wel weer in de lift. 'Nog steeds is er een kloof zichtbaar tussen het katholieke zuiden en de rest, maar die kloof is na elke verkiezing kleiner', luidt de constatering van Janssen en Korsten.¹⁴ Zij wijzen erop dat de lokale partijen vanaf 1994 – anders dan voorheen – ook in de grote(re) gemeenten aanslaan. In dat jaar bijvoorbeeld deden de Stadspartij Heerlen, de Stadspartij Rotterdam en Leefbaar Hilversum hun intrede in de gemeenteraad.

Tabel 4 Percentage stemmen op lokale lijsten per provincie, 1974-2006¹⁵

	1974	1978	1982	1986	1990	1994	1998	2002	2006
Groningen	5,1	5,0	6,5	5,7	5,9	6,0	6,5	14,3	14,1
Friesland	10,5	9,2	9,9	9,2	12,7	20,4	20,0	24,4	13,7
Drenthe	8,5	8,9	9,3	9,1	12,0	17,4	*	23,1	19,7
Overijssel	10,6	6,5	6,6	6,1	9,4	14,8	13,4	18,9	19,8
Flevoland	6,3	4,7	2,8	5,2	5,7	7,7	11,8	27,2	21,2
Gelderland	16,7	13,0	11,2	10,4	12,1	14,5	16,8	22,7	23,0
Utrecht	5,3	3,2	3,1	3,7	4,9	6,9	14,8	21,4	19,7
Noord-Holland	6,4	4,9	6,4	6,8	7,9	11,8	13,9	22,2	18,3
Zuid-Holland	4,7	3,3	4,6	4,5	4,6	8,1	11,7	23,6	22,8
Zeeland	15,8	13,2	11,4	9,0	10,7	10,4	16,6	16,6	21,3
Noord-Brabant	51,3	37,0	31,7	28,1	30,0	33,6	35,8	42,0	37,2

¹² Joseph Janssen en Arno Korsten, 'De wederopstanding van lokale lijsten', in: *Bestuurswetenschappen*, 57 (2003), no. 2, 90-112; 110.

¹³ Deze opmerkelijke groei is ook gesignaleerd door het dagblad *Trouw*, dat een inventarisatie had uitgevoerd in 107 gemeenten. 'In 2002 dongen in deze gemeenten 150 lokale partijen mee naar een plaats in de raad, dit keer zijn het er 202'. Zie 'Forse groei lokale partijen. Stijging met 35 procent voor de komende gemeenteraadsverkiezingen', in: *Trouw*, 30 januari 2006.

¹⁴ Joseph Janssen en Arno Korsten, 'De wederopstanding van lokale lijsten', in: *Bestuurswetenschappen*, 57 (2003), no. 2, 90-112; 100.

¹⁵ Bron: 1974-1990: M.F.J. van Tilburg, *Lokaal of nationaal? het lokale karakter van de gemeenteraadsverkiezingen in Nederlandse gemeenten (1974-1990)*, Den Haag, 1993, 53; 1994-2002: Joseph Janssen en Arno Korsten, 'De wederopstanding van lokale lijsten', in: *Bestuurswetenschappen*, 57 (2003), no. 2, 90-112; 101; 2006: eigen inventarisatie.

Limburg	71,8	61,9	41,0	36,1	34,2	34,7	36,7	38,2	33,5
Nederland	18,9	14,8	13,0	12,0	13,3	16,4	17,7	26,3	23,7

* vanwege een grootschalige gemeentelijke herindeling vond in 1998 slechts in één Drentse gemeente een raadsverkiezing plaats, nl in Assen; het percentage stemmen op een lokale lijst bedroeg hier 25.8%.

De lokale politieke cultuur in Nederland, die vroeger zo divers was, is dus homogener (of in ieder geval minder heterogeen) en in die zin 'nationaler' geworden. Lokale partijen zijn minder een regionaal verschijnsel dan weleer, en kunnen tegenwoordig overal in het land, in gemeenten van groot tot klein, in de stad en op het platteland op steun rekenen. Dit zal mede te maken hebben met de afnemende partijloyaliteit in de Nederlandse politiek. Wanneer kiezers losser komen te staan van de gevestigde landelijke partijen, ontstaan er meer mogelijkheden voor lokale lijsten. Kiezers kunnen door bepaalde omstandigheden in hun gemeente geïnspireerd worden hun stem op een lokale partij uit te brengen. De opkomst van de lokale televisie in de jaren negentig – waardoor politici en strijdpunten uit de gemeentelijke politieke arena aan zichtbaarheid winnen – kan dit proces hebben bevorderd. Anderzijds heeft de in de afgelopen decennia toegenomen onvrede over 'Den Haag' de steun voor de 'lokalen' waarschijnlijk eveneens gestimuleerd. De politicoloog Van Holsteyn heeft dit de 'paradox van de lokale lijst' genoemd: de winst voor lokale partijen gaat in deze optiek samen met de afkeer van de nationale partijen. Wat nu precies de electorale voedingsbodem is voor lokale partijen, vormt niet het onderwerp van dit rapport. In het hiernavolgende staat de lokale partij centraal – haar ideologie (of de afwezigheid daarvan), haar organisatie en de recrutering van kandidaten voor gemeenteraad en wethouderschap.

3. Plaatsbepaling

Politieke partijen die op lokaal niveau opereren, kunnen daar twee verschillende rollen vervullen. Aan de ene kant functioneren zij als lokale politieke partijen die streven naar vertegenwoordiging in het gemeentebestuur. Ze verschillen in dat opzicht weinig van landelijke partijen, die op nationaal niveau hetzelfde doen, maar ze kunnen een heel ander type organisatie hebben, zonder enige band met landelijke politieke partijen. Aan de andere kant kunnen politieke partijen zich op lokaal niveau ook manifesteren als plaatselijke afdeling van een landelijke politieke partij. Dit betekent niet automatisch dat ze zich ook met de lokale politiek bezighouden. Hun rol kan zich beperken tot het ondersteunen van bovengemeentelijke campagneactiviteiten en hun territoriale indeling hoeft niet per se aan te sluiten bij die van de gemeente. In de meeste gevallen combineren partijen op lokaal niveau beide rollen met elkaar: ze opereren niet alleen als politieke spelers in de lokale arena, maar ook als plaatselijke vertegenwoordigers van hun landelijke moederpartij.¹⁶ Toch zijn er ook partijen die zich

¹⁶ H. Geser, 'The local party as an object of interdisciplinary comparative study', in: M. Saiz & H. Geser (red), *Local Parties in political and organizational perspective*, Boulder/Oxford, 1999, 3-43. Zie ook: G. Lehmbuch, 'Der Januskopf der Ortsparteien', in H. Klöser (red.), *Der Bürger in der Gemeinde*, Hamburg, 1979, 320-334.

maar tot een van beide rollen beperken. In een enkel geval betreft dat plaatselijke partij-afdelingen die om tactische of praktische redenen afzien van deelname aan lokale politieke activiteiten als gemeenteraadsverkiezingen. In de meeste gevallen gaat het echter om lokale politieke groeperingen die geen formele binding hebben met een landelijke politieke partij.

Motieven

Omdat lokale politieke groeperingen los staan van landelijke partijen, spelen ze vaak een heel eigen rol in de lokale politiek. Niet alleen omdat ze zich meestal sterker dan andere partijen richten op plaatselijke vraagstukken, maar ook omdat hun politieke stellingnames niet eenvoudig kunnen worden herleid tot landelijke politieke tegenstellingen. Om die redenen worden lokale politieke groeperingen nogal eens gezien als luizen in de pels die de aandacht vestigen op plaatselijke problemen en helpen te voorkomen dat de lokale politiek gedomineerd wordt door landelijke thema's.¹⁷ Lokale partijen kunnen in het algemeen verschillende motieven hebben voor een onafhankelijke positie ten opzichte van landelijke politieke partijen:

- A) AANDACHT VOOR PLAATSELIJKE PROBLEMEN: De eerste inhoudelijke reden voor lokale partijen om los van een landelijke politieke partij te opereren, is dat zij zich hierdoor duidelijker kunnen richten op plaatselijke problemen. In deze visie zouden de partijstandpunten van landelijke partijen het zicht op de lokale problematiek belemmeren. Waar lokale partij-afdelingen de standpunten en ideologie van hun partij vertalen naar lokale vraagstukken, kunnen lokale groeperingen ook aandacht besteden aan vraagstukken die volgens geen enkele partij-ideologie relevant zijn. Van lokale politieke groeperingen wordt daarom gezegd dat ze gevoeliger zijn voor de vraagstukken die bij de bevolking leven dan partij-afdelingen¹⁸. Onafhankelijkheid van een landelijke politieke partij biedt lokale partijen ook de ruimte om zich op slechts één probleem of vraagstuk te richten. Een voorbeeld hiervan zijn de tijdelijke one-issue partijen die in Zwitserland rondom omstreden thema's in de lokale politiek ontstaan. Nederlandse voorbeelden zijn onder andere de vele dorpslijsten die opkomen voor de belangen van een of meerdere dorpskernen in de gemeente.
- B) IRRELEVANTIE POLITIEKE TEGENSTELLINGEN: Een tweede reden voor een niet-partijgebonden rol in de lokale politiek is – in het verlengde van het vorige punt – dat partijpolitieke tegenstellingen hier irrelevant zijn. Volgens deze opvatting is lokale politiek een kwestie van pragmatisme en gezond verstand, waarbij geen politieke scherpelijperij past. Er zijn internationaal nogal wat voorbeelden van lokale partijen die om deze reden afstand nemen van landelijke partijen, zoals de *Freie Wählergemeinschaften* in Duitsland. In Nederland zijn lokale politieke groeperingen met de aanduiding 'Algemeen Belang' of 'Gemeentebelangen' goede voorbeelden van partijen die zich met een a-politieke boodschap willen profileren.

¹⁷ Janssen & Korsten, 'De wederopstanding van lokale lijsten'.

¹⁸ Ibidem.

- C) AFKEER VAN LANDELIJKE PARTIJEN: Een minder duidelijk omschreven motief om als lokale politieke groepering politiek actief te zijn, heeft betrekking op een algemene onvrede over 'de politiek', waarbij meestal geen onderscheid wordt gemaakt tussen landelijke en lokale politiek. Deze onvrede richt zich vooral op landelijke politieke partijen, die de wensen en problemen van burgers onvoldoende serieus zouden nemen. Lokale politieke groeperingen zijn dan een uiting van protest tegen de politiek in het algemeen en een poging om deze te veranderen door burgers een sterkere stem te geven in beslissingen die hen aangaan. Voorbeelden van lokale groeperingen die zich met dit motief profileren zijn leefbaar-partijen en andere nieuwe lokale politieke groeperingen die bij de vorige raadsverkiezingen in het kielzog van de door Pim Fortuyn gemobiliseerde politieke onvrede grote electorale successen boekten.¹⁹ Winst en verlies van lokale politieke groeperingen is zo gezien afhankelijk van de aantrekkingskracht van landelijke politieke partijen.²⁰
- D) ONAFHANKELIJKHEID VAN LANDELIJKE POLITIEKE TRENDS: De laatste reden om niet onder de vlag van een landelijke partij aan de lokale politiek deel te nemen, is dat een lokale politieke groepering op die manier niet zo sterk afhankelijk is van landelijke politieke trends. Door zich als plaatselijke politieke groeperingen te presenteren, voorkomen zij dat zij afgerekend worden op het beleid van landelijke politici. Om die reden geven landelijke partijen in Canada steun aan onafhankelijke plaatselijke groeperingen (*Civic parties*) in plaats van onder eigen naam aan de lokale verkiezingen mee te doen. In België komt het eveneens voor dat landelijke partijen als lokale partij aan gemeenteraadsverkiezingen deelnemen, maar hier is er meestal wel sprake van een formele band met een landelijke politieke partij.²¹ Hoewel er binnen Nederlandse politieke partijen – vooral binnen de PvdA en GroenLinks – wel eens voor wordt gepleit om plaatselijke partijafdelingen de mogelijkheid te geven onder een andere naam aan de gemeenteraadsverkiezingen deel te nemen, wordt dit alleen in uitzonderingssituaties toegestaan. In de praktijk gaat het hier om samenwerkingsverbanden van landelijke partijen (meestal progressieve partijen of christelijke partijen) wier lokale achterban te klein is om zelfstandig aan de gemeenteraadsverkiezingen deel te nemen.

4. Functies

Politieke partijen vervullen van oudsher een belangrijke schakelfunctie tussen openbaar bestuur en samenleving. Ten eerste betrekken ze groepen uit de samenleving bij discussies over maatschappelijke vraagstukken en de wijze waarop die moeten worden opgelost, hetgeen meestal

¹⁹ M. Boogers & R. Weterings, 'Het gebeurde in Rotterdam, Hilversum en Drimmelen', in: *Beleid en Maatschappij*, nr. 3 (2002), 169-171.

²⁰ R. Koole, 'Na 2 maart, onvrede en kritische Kamervragen - CDA heeft duidelijk eigen profiel nodig', in: CDA-Bestuursforum, 18, nr. 4 (1994) 92-95.

²¹ P. Fillion, 'Civic Parties in Canada: Their Diversity and Evolution', in: M. Saiz & H. Geser (red.), *Local Parties in Political and Organizational Perspective*, Boulder/Oxford, 1999, 77-100.

uitmondt in een politiek programma. Om dit te realiseren, hebben politieke partijen een ledenorganisatie met lokale partijafdelingen. Ten tweede rekruteren en selecteren partijen kandidaten voor vertegenwoordigende organen en voor andere politieke functies in het openbaar bestuur; bovendien organiseren ze campagnes om deze kandidaten bij verkiezingen te kunnen ondersteunen; en staan ze de gekozen bestuurders met raad en daad bij. Tussen beide rollen van politieke partijen heeft lange tijd een zeker evenwicht bestaan. De ledenorganisatie leverde een groot potentieel aan kandidaten waaruit bij verkiezingen geput kon worden; discussies met leden resulteerden in al dan niet aansprekende verkiezingsprogramma's die de kiezer inzicht verschafte over de beleidsvoornemens van de partij.

Het dalende ledental van politieke partijen en het verminderde belang dat aan ideologisch gekleurde programma's wordt toegedicht, hebben het zwaartepunt echter meer in de richting van de kandidaatstellingsfunctie doen verschuiven. Dat blijkt niet alleen uit Nederlandse studies, maar ook uit internationaal onderzoek.²² De politieke partij lijkt geleidelijk aan meer een kaderorganisatie te worden die politici rekruteert, selecteert en ondersteunt, en steeds minder een ledenorganisatie. Niet alleen landelijk, maar ook lokaal is deze ontwikkeling waarneembaar. Het is echter nog onduidelijk hoe het functioneren van lokale groeperingen zich verhoudt tot deze ontwikkeling van landelijke politieke partijen en hun afdelingen. Gaan zij meer op elkaar lijken of is er juist sprake van groeiende verschillen? Om het karakter van lokale politieke groeperingen helder in kaart te kunnen brengen, kan worden aangesloten bij de functies die in de literatuur aan politieke partijen worden toegeschreven.²³ Door na te gaan op welke wijze lokale groeperingen invulling geven aan de verschillende functies, kan een indruk worden verkregen op welke manier lokale groeperingen zich onderscheiden van elkaar en van lokale partijafdelingen.

- *Programmatistische functie*: het formuleren van politieke standpunten, normaal gesproken in samenspraak met ledenachterban en in de regel uitmondend in een verkiezingsprogramma. Relevante aspecten zijn hier de doelstellingen van de groepering, haar inhoudelijke en ideologische profiel. Voorts is het van belang hoe deze doelstellingen en het profiel van de partij worden vastgesteld (bijvoorbeeld in samenspraak met de leden, en/of de burgers en/of belangengroepen) en uitgedragen (in de oppositie of in het college).

²² Zie bijvoorbeeld R.S. Katz & P. Mair (red), *How Parties Organize. Change and Adaptation in Party Organizations in Western Democracies*, Londen, 1994; R.J. Dalton & M.P. Wattenberg (red), *Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies*, Oxford, 2002, in het bijzonder de bijdragen van M.P. Wattenberg, S.E. Scarrow en M.F. Thies; en R.A. Koole, *De opkomst van de moderne kaderpartij. Veranderende partijorganisatie in Nederland 1960-1990*, Utrecht, 1992, met name 406-412.

²³ Zie onder meer: D.L. Seiler, *Les partis politiques*, Parijs, 1993, 25-33; K. von Beyme, *Parteien in westlichen Demokratien*, München, 1982, 25; P. Webb, 'Introduction', in: P. Webb, D. Farrell & I. Holliday (red), *Political Parties in Advanced Industrial Democracies* Oxford, 2002, 1-15.

- *Kandidaatstellingsfunctie*: het stellen van kandidaten voor politieke functies. Daarbij gaat het om de rekrutering van raads- en wethouderskandidaten, hun begeleiding en ondersteuning en de wijze waarop zij in de raad respectievelijk het college functioneren.
- *Mobilisatiefunctie*: Wanneer partijen hun programma's en kandidatenlijsten hebben opgesteld, zullen zij hiervoor steun bij de kiezers moeten verwerven (in de vorm van stemmen, partijlidmaatschap en donaties). Bij deze mobilisatiefunctie gaat het vooral om de maatschappelijke en organisatorische worteling van de lokale groepering in de lokale gemeenschap: dat wil zeggen enerzijds de sociale en politieke kenmerken van haar leden- en kiezersaanhang, en anderzijds de wijze waarop zij zich heeft georganiseerd (partijstructuur, relaties met belangengroepen).

5. Ideologisch profiel

Lokale politieke groeperingen vormen een bont geheel van uiteenlopende organisaties die slechts met elkaar gemeen hebben dat ze niet aan een landelijke politieke partij zijn gelieerd. Ze zijn daarom niet eenvoudig ideologisch te plaatsen. Om niettemin een ideologisch profiel van de lokale groeperingen te schetsen, worden drie invalshoeken gebruikt. Allereerst wordt de naamsaanduiding van de lokale politieke groepering onder de loep genomen. Een tweede invalshoek bieden de partijprogramma's. Ook deze zijn bij lokale partijen vaak minder veelzeggend dan bij landelijke partijen, maar vormen toch het visitekaartje van een partij. In de derde plaats is aan de vertegenwoordigers van de lokale politieke groeperingen zelf de gevraagd naar de ideologische grondslagen en bestaansredenen van hun organisatie.

Naamsaanduiding

Waar de naamsaanduiding van een landelijke politieke partij de kiezer enig houvast geeft over de standpunten en opvattingen van de partij, is dat bij lokale politieke groeperingen echter veel minder het geval. Het is wel mogelijk om verschillende aanduidingen van lokale politieke groeperingen te onderscheiden (zie ook tabel 5).

- *Algemeen belang/ gemeentebelangen*: De meest voorkomende soort zijn lokale politieke groeperingen die in hun naam verwijzen naar het algemeen belang of het gemeentebelang. Deze naamgeving appelleert aan het idee dat het lokaal bestuur a-politiek en pragmatisch hoort te zijn. Tegenstellingen tussen landelijke politieke partijen zouden in deze opvatting geen betekenis hebben voor de lokale politiek. Bijna twee op de vijf lokale politieke groeperingen valt onder deze categorie. Voorbeelden hiervan zijn Gemeentebelangen Gaasterlân-Sleat, Algemeen Belang Zwijndrecht en Bolswards Belang. Groeperingen met deze naamsaanduiding zijn vooral sterk vertegenwoordigd in kleinere gemeenten; verder zijn ze vaker te vinden in het Noorden van het land.

- *Onafhankelijke burgerpartijen:* Een variant op de vorige categorie is de groep onafhankelijke burgerpartijen als Onafhankelijk Wieringermeer, de Vrije Lijst Oostflakkee, de Burgerpartij Amersfoort en de lijst Plaatselijk Burgerinitiatief uit Waalwijk. Met hun naamgeving beklemtonen deze partijen dat ze onafhankelijk van landelijke politieke partijen door burgers zijn opgericht. Ongeveer een op de tien lokale groeperingen behoort tot deze groep. Ze zijn sterker vertegenwoordigd in grotere gemeenten (met meer dan 50.000 inwoners) en in de Randstad.
- *Leefbaar-partijen:* Een bekende categorie lokale partijen zijn leefbaar-partijen. Na de successen van Leefbaar Hilversum en Leefbaar Utrecht, deden bij de verkiezingen van 2002 in ook veel andere gemeenten leefbaarpartijen hun intrede. Meestal waren dat nieuwe lokale groeperingen, maar er zijn ook voorbeelden van reeds bestaande lokale politieke groeperingen die met een naamswijziging wilden inspelen op de landelijke aandacht voor leefbaar-partijen. Sommige lokale leefbaar-partijen hadden een informele binding met de landelijke partij Leefbaar Nederland, maar de meesten niet. Voorbeelden zijn Leefbaar Almelo, Leefbaar Apeldoorn en Leefbaar Eindhoven. Bijna zes procent van alle lokale politieke groeperingen zijn leefbaar-partijen. Ze zijn vooral in de steden te vinden.
- *Dorpslijsten:* De vierde groep lokale politieke groeperingen presenteert zich als dorpslijst die opkomt voor de belangen van een of meerdere dorpskernen van de gemeente. Voorbeelden hiervan zijn Nistelrode Solidair in de gemeente Bernheze, dorpslijst Mierlo in de gemeente Geldrop en de lijst Dorpsbelangen in Zundert. Bijna een op de tien groeperingen heeft dit type naamsaanduiding. Dorpslijsten komen nagenoeg alleen voor in kleinere gemeenten (met minder dan 50.000 inwoners) in het Zuiden van het land.
- *Ideologische lijsten:* Daarnaast zijn er ook lokale politieke groeperingen die in hun naam een ideologisch profiel tot uitdrukking brengen. Ze lijken in dit opzicht het meest op landelijke partijen. Het gaat hier veelal om lokale groeperingen die zich presenteren als alternatief voor landelijke partijen; soms omdat deze partijen lokaal niet actief zijn en soms omdat deze partijen na een interne conflicten uiteen zijn gevallen. Voorbeelden zijn Eco Dordt, Progressief Winterswijk, de partij Roodgewoon uit Hoogezand-Sappemeer en de Christelijke Arbeiders Partij uit Bunschoten-Spakenburg. Bijna een op de tien lokale groeperingen kan bij deze groep worden ingedeeld; ze zijn met name in de kleinste gemeenten én in de steden te vinden.
- *Ouderen en jongerenpartijen:* Een ander type zijn de partijen die opkomen voor de belangen van een demografische groep. Meestal zijn dit ouderen – zoals bij de Ouderenpartij St-Oedenrode of de Seniorenpartij Maastricht - maar soms ook jongeren of studenten zoals de partij Student en Stad in Groningen, Studenten Techniek In Politiek (STIP) in Delft of Jong

Uden. Bijna vier procent van alle lokale groeperingen afficheert zich als ouderenpartij of jongerenpartij. Ze komen in het Zuiden wat vaker voor dan in de rest van het land.

- *Persoonslijsten*: De laatste groep wordt gevormd door lokale lijsten die genoemd zijn naar hun lijsttrekker, die door zijn politieke ervaring of maatschappelijke functies grote bekendheid in de lokale gemeenschap heeft. Voorbeelden hiervan zijn de Lijst Van Dalen in Hellevoetsluis of de Fractie Franssen in Gulpen-Wittem. Ongeveer vier procent profileert zich op deze manier. Ze zijn vooral actief in kleinere gemeenten in het Zuiden van het land.
- *Onbekend*: Tot slot is er een nog betrekkelijk grote categorie groeperingen met een naamsaanduiding die weinig duidelijk maakt over het profiel van de partij, zoals de groeperingen Trilokaal in Teylingen en de SVAB in Abcoude. Bijna een op de vijf lokale groeperingen blijkt om die reden moeilijk in te delen.

Tabel 5. Naamsaanduidingen lokale politieke groeperingen, in procenten

TYPE NAAMSAANDUIDING	PERCENTAGE
Algemeen belang/ gemeentebelangen	37,8
Onafhankelijke burgerpartijeninitiatief	10,8
Leefbaar-partijen	5,6
Dorpslijsten	8,4
Ideologische lijsten	9,2
Ouderen- en jongerenpartijen	3,6
Persoonslijsten	4,4
Overig	18,3
Totaal (N=251)	100

Partijprogramma's

Een tweede invalshoek om het ideologisch profiel van de lokale partijen te schetsen biedt een analyse van hun partijprogramma's. Met partijprogramma's worden zowel verkiezingsprogramma's als beginselprogramma's bedoeld. Hoewel verkiezingsprogramma's slechts een bescheiden rol spelen in de verkiezingsstrijd, zeker op lokaal niveau, vormen ze toch het visitekaartje van een partij. Ze bepalen de identiteit van de partij voor de actieve leden die soms vele vrije uren besteden aan de opstelling van het program, ze worden in toenemende mate gebruikt om elektronische 'stemwijzers' te maken voor zwevende kiezers en ze liggen doorgaans op tafel bij onderhandelingen voor een nieuw college. Nagenoeg alle lokale politieke groeperingen hebben hun standpunten ten aanzien van plaatselijke vraagstukken uitgewerkt in een verkiezingsprogramma. Als mag worden afgegaan op de omvang van deze programma's, doen de lokale groeperingen over het algemeen veel moeite om kiezers duidelijk te maken waar zij voor staan. Programma's van een à twee pagina's (200 à 300 woorden) zijn een uitzondering, de meesten zijn langer dan vijf pagina's; die van STIP in Delft telde

ruim 15.000 woorden. Jongere partijen en partijen die de onvrede van kiezers willen mobiliseren hebben gemiddeld genomen minder uitgewerkte verkiezingsprogramma's dan partijen die zich op andere punten profileren. In de meeste gevallen is maar een beperkte groep van minder dan 10 leden betrokken bij het opstellen van het verkiezingsprogramma (zie tabel 6).

Tabel 6: Aandeel van het ledenbestand dat betrokken is bij het opstellen van het verkiezingsprogramma, in procenten

	PERCENTAGE
0-25% van de leden	61,6
25-50% van de leden	19,2
50-75% van de leden	8,9
75-100% van de leden	10,3
Totaal (N=251)	100

Vanwege beperkte tijd en menskracht konden hier niet de programma's van alle onderzochte lokale partijen worden geanalyseerd. Er werd een selectie gemaakt van 30 partijen, min of meer gelijkmatig verdeeld over het land, waarbij ook gestreefd werd naar enige spreiding over landelijke en stedelijke gemeenten en verschillende partijtypen (voor een overzicht zie tabel 7). In drie gemeenten werden bewust de programma's van meer partijen onderzocht, omdat verwacht werd dat juist hier verschillende typen naast elkaar zouden voorkomen. Om de partijprogramma's ideologisch te kunnen duiden, zijn de volgende inhoudelijke dimensies gehanteerd:

- a) sociaal-economisch links (nadruk op sociaal beleid, overheidsingrijpen) versus rechts (nadruk op markt, particulier initiatief)
- b) cultureel conservatief versus cultureel progressief en tolerant met betrekking tot vreemdelingenbeleid en veiligheid, drugs en ethische kwesties.
- c) lokale betrokkenheid of populisme (meer inspraak voor burgers, kleinschaligheid) tegenover bestuursgerichtheid en nadruk op efficiëntie;
- d) groen en milieuvriendelijk versus groei-gericht en autovriendelijk beleid.

Anders dan bij gangbare inhoudsanalyses van landelijke partijprogramma's werden hier niet alle zinnen van een programma gecodeerd, maar werd een globale indruk van het hele programma verkregen. Uiteraard kan deze werkwijze niet tot een zelfde nauwkeurigheid leiden. In veel gevallen konden de relevante kenmerken niet ondubbelzinnig aangetroffen worden en moest worden afgezien van een codering. Dit deed zich - zoals te verwachten viel - vooral voor bij partijen die trachtten het algemeen belang van hun gemeente of bepaalde dorpen binnen die gemeente te behartigen. Sommige programma's waren bijzonder kort (dat van de Lijst van Balen telde 261 woorden), andere tamelijk uitgebreid (het programma van Studenten Techniek In Politiek bevatte 15233 woorden). Bovendien ontbrak vaak de kennis van lokale omstandigheden, waardoor sommige uitspraken in het

programma mogelijk onjuist geduid of hun relevantie over het hoofd gezien werd. De volgende uitkomsten moeten dan ook met enige voorzichtigheid beschouwd worden (zie tabel 7).

De vier dimensies bleken niet helemaal onafhankelijk van elkaar te zijn. Een programma is vaak 'links' en 'cultureel progressief' - maar dat is niet altijd het geval. 'Groen' gaat vaak samen met 'links', maar bijvoorbeeld niet bij Leefbaar Rotterdam. Met het nodige voorbehoud werd op grond van de gevonden samenhangen een typologie geconstrueerd.

1. 'LOKALISTISCHE' of 'COMMUNALISTISCHE' programma's die op geen van de vier dimensies duidelijk in te delen zijn; over het algemeen stellen zij de belangen van de gemeente of van bepaalde dorpskernen centraal, waarbij ze interne tegenstellingen negeren en de eenheid van hun gemeenschap willen benadrukken. De programma's bevatten vooral concrete lokale eisen en vage standpunten ten aanzien van politiek omstreden zaken. Voorbeelden: Hart voor Baarn, Leefbaar Schouwen-Duiveland, Democratisch Dorpsbelang in de gemeente Veghel. Overigens doen sommige partijen die zich 'gemeentebelangen' of 'dorpsbelangen' noemen wel degelijk ideologische uitspraken, zoals Gemeentebelangen Veendam (gematigd populistisch en conservatief) en Dorpsbelangen Zundert (gematigd links).
2. PERSOONSLIJSTEN zijn doorgaans ook ideologisch niet erg duidelijk, hun programma is vaak erg kort (bijvoorbeeld de Lijst Van Balen in Hellevoetsluis).
3. BELANGENPARTIJEN die ideologische uitspraken vermijden en zich voornamelijk richten op de belangen van bepaalde groepen, zoals ouderen, studenten of ondernemers. Een zuiver voorbeeld is de 50+ Partij in Gouda. Sommige belangenpartijen schuwen echter ideologische standpunten niet, bijvoorbeeld de partij Studenten Techniek in Politiek (STIP) in Delft, die een duidelijk progressief en groen beleid voorstaat. Burgers- en Ondernemersbelangen in Bergen, Egmond en Schoorl (BOBbes) verdedigt een gematigd rechts en groei-gericht, autovriendelijk beleid. Een geval apart is de Verenigde Senioren Partij (VSP) in Nijmegen, die eigenlijk een lokale afdeling van een - niet in de Tweede Kamer vertegenwoordigde - landelijke partij vormt en gematigd-linkse standpunten combineert met conservatieve opvattingen.
4. POPULISTISCHE programma's die de kloof tussen burger en gemeentebestuur centraal stellen, vaak gecombineerd met protest tegen bepaalde grootschalige bouwprojecten die niet op steun van de bevolking zouden kunnen rekenen (in de perceptie van deze partijen). Zuivere voorbeelden zijn Zuid Centraal in Arnhem (die vooral opkomt voor de belangen van het stadsdeel ten zuiden van de Rijn), Burgerforum in Losser en Onze Nieuwegeinse samenleving (O.N.S.) in Nieuwegein. Populisme kan echter ook best samengaan met linkse of rechtse standpunten, zoals bij Leefbaar Apeldoorn respectievelijk Leefbaar Rotterdam duidelijk blijkt.

5. IDEOLOGISCH geprononceerde of 'bevlogen' programma's die duidelijk links of rechts zijn - soms ook expliciet - en/of conservatief of progressief en groen of juist groei-gericht. Zo combineren de Haagse Stadspartij en de Haarlemse Axielijst duidelijk linkse, progressieve en groene standpunten met een populistisch of radicaal-democratisch streven naar meer inspraak en referenda. Het Progressief Akkoord in Deurne daarentegen neemt wel linkse, progressieve en groene standpunten in maar geen populistische. De Protestants-Christelijke Groepering in Wijk bij Duurstede is evenmin populistisch te noemen, maar wel (gematigd) rechts en conservatief.

Tabel 7. Programma's van lokale partijen, gecodeerd op grond van vier dimensies

PARTIJ	POPULIS -TISCH	LINKS	CONSER- VATIEF	GROEN	TYPE	ZETEL AANDEEL 2006
Ameland'82	+	?	?	+	4	4/11
Leefbaar Apeldoorn	+	+	?	+	5	4/39
Zuid Centraal	+	?	?	?	4	3/39
Hart voor Baarn	-	?	?	?	1	1/19
Burger en Ondernemersbelangen	-	-	?	-	5	1/23
Leefbaar Delft	+	?	+	+	5	4/37
Stadsbelangen Delft	+	-	?	-	5	2/37
STIP Delft	-	?	-	+	5	2/37
Haagse Stadspartij	+	+	-	+	5	1/45
Progressief Akkoord Deurne	?	+	-	+	5	1/23
Gouda 50+ Partij	-	?	?	?	3	3/35
Axielijst Haarlem	+	+	-	+	5	1/39
Lijst van Balen	+	?	?	?	2	1/27
Samen Verder Heumen	-	?	?	?	1	2/17
Gemeentebelangen Hoogeveen	+	?	?	?	4	3/31
Burgerforum Losser	+	?	?	?	4	3/19
Onze Nieuwegeinse Samenleving (ONS)	+	?	?	-	4	2/33
Nijmegen Nu	+	?	?	+	4	1/39
Stadspartij Nijmegen	+	+	?	+	5	1/39
Verenigde						

Seniorenpartij Nijmegen (VSP)	?	+	+	?	5	1/39
Leefbaar Rotterdam	+	-	+	+	5	14/45
Leefbaar Schouwen-Duiveland	-	?	+	?	1	3/23
Gemeentebelangen Veendam	+	?	+	+	5	5/21
Democratisch Dorpsbelang (DDB)	?	?	?	+	1	7/25
Gemeentebelang Veghel	+	?	?	+	4	3/25
Lokaal Aktief	-	+	+	?	5	2/25
InVENTief	-	?	?	?	1	1/25
Wat Wassenaar Wil	+	?	?	+	4	6/21
Protestants Christelijke Groepering Wijk bij Duurstede	?	-	+	?	5	2/19
Dorpsbelangen Zundert	-	+	?	?	5	2/19

Bronnen: programma's van de betrokken partijen

Toelichting:

- + betekent: kenmerk duidelijk gevonden
- ? betekent: kenmerk niet duidelijk gevonden
- betekent: tegendeel gevonden (bestuursgericht in plaats van populistisch, rechts i.p.v. links, progressief i.p.v. conservatief, groei-gericht i.p.v. groen)

Enquêtegegevens

Een derde manier om het ideologisch profiel van een partij te ontdekken is natuurlijk de directe vraag aan hun woordvoerders naar bestaansredenen en doelstelling van de lokale politieke groepering en haar plaats in het politieke spectrum. Hiervoor is een online-enquête uitgevoerd onder alle lokale politieke groeperingen. Hiervan namen 251 bestuursleden aan de enquête deel. Hoewel de respons hiermee beperkt bleef tot ongeveer 31% van alle lokale groeperingen, zijn de uitkomsten met wel representatief te noemen voor lokale partijen in Nederland anno 2006.

Oprichtingsmotieven

Veel lokale politieke groeperingen hebben een lange historie. Van alle onderzochte lokale groeperingen is 38% ouder dan 20 jaar. Ruim 28% is recentelijk (na 2000) opgericht. De meeste lokale partijen zijn opgericht om de onvrede over het gemeentelijk beleid en over de lokale democratie een politieke stem te geven. Vooral de jongere partijen zijn om die reden opgericht. Naast een algemene politieke betrokkenheid heeft ook de zorg voor het behoud van het eigen karakter van de

gemeente in veel gevallen ten grondslag gelegen aan de oprichting van lokale groeperingen. Dit oprichtingsmotief is vooral bij de oudere lokale groeperingen van belang geweest (zie tabel 8).

Tabel 8. Motieven voor de oprichting van lokale politieke groeperingen en het belang van die motieven nu, procenten

MOTIEVEN	PERCENTAGE ZEER BELANGRIJK BIJ OPRICHTING	PERCENTAGE ZEER BELANGRIJK NU
Onvrede over het gemeentelijk beleid in het algemeen	50,2	28,0
Onvrede over het functioneren van de lokale democratie	43,8	23,8
De zorg om het behoud van het eigen karakter van de gemeente	46,1	50,4
Opkomen voor de belangen van een dorp of wijk	37,0	31,1
Belangstelling om mee te doen aan de lokale politiek	35,6	42,3
Politieke overtuiging die bij andere partijen weinig aan bod kwam	32,4	22,8
Opkomen voor de belangen van een bepaalde groep burgers	21,9	20,1
Het voeren van actie voor een concreet onderwerp	21,6	18,0
Conflict binnen een bestaande politieke partij	12,5	0,5
Gemeenschappelijke levensovertuiging	7,1	6,0

Zoals tabel 8 laat zien, zijn veel redenen om een lokale politieke groeperingen op te richten na verloop van tijd vaak minder belangrijk geworden. Ontevredenheid over het lokale beleid en de lokale democratie nemen in belang af, net zoals conflicten binnen een bestaande partij. De zorg om het behoud van het eigen karakter van de gemeente krijgt daarentegen meer aandacht. Naarmate partijen ouder worden, is deze inhoudelijke accentverschuiving duidelijker zichtbaar in hun uitgangspunten.

Doelstellingen

De doelstellingen van lokale politieke groeperingen komen in grote lijnen overeen met hun huidige uitgangspunten, zoals die hierboven zijn gepresenteerd. Naast het algemene doel om een bijdrage te leveren aan de kwaliteit van het lokaal bestuur, richten lokale politieke groeperingen zich vooral op het versterken van de lokale democratie en het behoud van het karakter van de gemeente (zie tabel 9).

Tabel 9. Doelstellingen lokale politieke groeperingen, percentage 'zeer belangrijk'

DOELSTELLINGEN	PERCENTAGE ZEER BELANGRIJK
Ervoor zorgen dat de gemeente goed wordt bestuurd	82,9
Het dichten van de kloof tussen burger en bestuur	73,9
Het behoud van het karakter van de gemeente	57,6
Het opkomen voor de zwakkeren in de samenleving	57,3
Het opkomen voor de belangen van een dorp of wijk	49,8

Het verdedigen van de belangen van de gemeente tegenover provincie of rijk	27,1
Het opkomen voor de belangen van een bepaalde groep mensen	25,6
Verzet tegen een bepaald gemeentelijk plan	15,1

Inhoudelijke typologie

Uit de antwoorden op de vragen naar de doelstellingen en uitgangspunten van lokale politieke groeperingen, kunnen vier grondpatronen worden afgeleid die betrekking hebben op het inhoudelijke profiel van deze groeperingen: ²⁴

- BELANGENBEHARTIGING: opkomen voor de belangen van een dorp of wijk of van een bepaalde groep mensen in de gemeente;
- PROTEST: verzet tegen een gemeentelijk plan, onvrede over het gemeentelijke beleid in het algemeen, het voeren van actie voor een concreet onderwerp, onvrede over het functioneren van de lokale democratie;
- LOKALE BETROKKENHEID: ervoor zorgen dat de gemeente goed wordt bestuurd, het dichtens van de kloof tussen burger en bestuur, het behoud van het karakter van de gemeente;
- POLITIEK IDEALISME: opkomen voor de zwakkeren in de samenleving, politieke overtuiging, conflict binnen een bestaande politieke partij, belangstelling om mee te doen aan de lokale politiek, gemeenschappelijke levensovertuiging.

Aan de hand van hun scores op deze inhoudelijke profielen blijken lokale politieke groeperingen te kunnen worden ingedeeld in drie verschillende typen partijen (zie tabel 10).²⁵

- A) LOKALISTISCHE PARTIJEN: Deze groep lokale politieke groeperingen onderscheidt zich door een algemene focus op de kwaliteit van het gemeentebestuur en de lokale democratie. Ze hebben een tamelijk a-politiek karakter; het enige punt waar ze zich inhoudelijk op profileren is het behoud van het eigen karakter van de gemeente. De helft van alle lokale politieke groeperingen valt onder deze categorie. Het gaat hier veelal om lokale partijen met een flinke historie. De meesten van hen hebben naamsaanduidingen als algemeen belang of gemeentebelangen.
- B) PROTESTPARTIJEN: Dit type wordt gevormd door lokale groeperingen die zich sterk laten leiden door hun verzet tegen een gemeentelijk plan of hun onvrede over het functioneren van het gemeentebestuur. Ruim een kwart van de lokale groeperingen kan in deze groep worden

²⁴ Hiervoor is een principale componentenanalyse uitgevoerd, met varimax rotatie. De gevonden patronen verklaren samen 51% van de variantie.

²⁵ Voor ieder inhoudelijk profiel is een schaalscore bekerend. De interne betrouwbaarheid van deze schalen, uitgedrukt in Cronbachs alpha, is voor de meeste schalen goed tot bevredigend: belangenbehartiging ($\alpha=0.80$), protest ($\alpha=0.63$), lokale betrokkenheid ($\alpha=0.59$), politiek idealisme ($\alpha=0.51$). De typologie is bepaald met behulp van een hiërarchische clusteranalyse van de genoemde schaalscores.

ingedeeld. Het gaat hier om betrekkelijk jonge partijen die veelal bekend staan als leefbaar-partij, onafhankelijke burgerpartij en ideologische partij.

- C) BELANGENPARTIJEN: het laatste type bestaat uit lokale politieke groeperingen die zich inzetten voor de belangen van specifieke groepen inwoners. Bijna een kwart van alle lokale groeperingen valt onder deze categorie. Net als de lokalistische partijen zijn ook de belangenpartijen wat ouder. Dominante naamsaanduidingen in deze categorie zijn dorpslijsten, senioren- en jongerenpartijen en persoonslijsten.

Tabel 10. Inhoudelijke typologie lokale politieke groeperingen, in procenten

TYPE	PERCENTAGE
Lokalistische partijen (algemeen belang, gemeentebelangen)	50,0
Protestpartijen (leefbaar-partij, onafhankelijke burgerpartij, ideologische partij)	27,4
Belangenpartijen (senioren- en jongerenpartijen, dorpslijsten, persoonslijsten)	22,6
Totaal (N=251)	100

Electoraal profiel

Wat zijn volgens lokale politieke groeperingen de voornaamste redenen voor burgers om op hen te stemmen? Omdat deze vraag is beantwoord door vertegenwoordigers van lokale politieke groeperingen, zegt het antwoord niet zo veel over de stemmotieven van kiezers. Het biedt daarentegen wel relevante informatie over de wijze waarop lokale groeperingen zich ten opzichte van de kiezers willen profileren. Zoals tabel 11 laat zien, profileren lokale politieke groeperingen zich vooral op hun speciale inzet voor gemeentelijke belangen en hun ideeën over de lokale democratie. Verder wordt persoonlijk contact relatief vaak genoemd als belangrijke manier om kiezers te trekken.

Tabel 11. Redenen waarom kiezers op lokale politieke groepering stemmen, percentage 'zeer belangrijk'.

	PERCENTAGE ZEER BELANGRIJK
Omdat wij ons speciaal inzetten voor de gemeente	47,2
Vanwege onze ideeën over de lokale democratie	43,1
Omdat de kiezer ons persoonlijk kent	39,7
Vanwege onze politieke visie in het algemeen	36,2
Vanwege de wijk of het dorp waar wij voor opkomen	25,9
Omdat het gemeentebestuur een slecht beleid heeft gevoerd	22,3

Vanwege de groep mensen waar wij voor opkomen	20,4
Omdat de kiezer een afkeer heeft van de landelijke politieke partijen	15,2
Vanwege ons verzet tegen gemeentelijke plannen	13,1

De antwoorden op de vragen naar de redenen om op de lokale groepering te stemmen blijken een drietal patronen te kennen, die verwijzen naar onderscheiden aspecten van het electoraal profiel van lokale groeperingen:²⁶

- LOKALISME: de mate waarin een partij kiezers aan zich bindt met een politieke visie, ideeën over lokale democratie of de afkeer van kiezers van landelijke politieke partijen. Vooral lokalistische partijen en protestpartijen richten zich op deze manier tot hun kiezers.
- PROTEST: de mate waarin een partij kiezers mobiliseert op hun verzet tegen gemeentelijke plannen of hun onvrede over het gemeentelijke beleid. Protestpartijen profileren zich uiteraard het sterkste op dit punt.
- BELANGEN: de mate waarin een partij kiezers weet te bereiken met persoonlijke contacten, met een speciale inzet voor lokale belangen en het behartigen van wijk- dorps- of groepsbelangen. De verschillende typen lokale partijen verschillen nauwelijks op dit punt.

Ideologische zelfplaatsing

Als gevraagd wordt hoe de lokale groepering ideologisch kan worden geplaatst, blijkt dat de meeste groeperingen zich niet op een ideologisch links-rechts-spectrum kunnen of willen plaatsen, dan wel een ideologische middenpositie innemen. Dit geldt voor meer dan tweederde van de lokale lijsten. Het bevestigt het beeld dat lokale politieke groeperingen moeilijk ideologisch te plaatsen zijn; ze onttrekken zich in de meeste gevallen aan de ideologische tegenstellingen waarop landelijke politieke partijen zich profileren. Voor het overige neigen lokale politieke groeperingen enigszins naar de linkerkant van het politieke spectrum. Bij de partijen met een ideologische visie zijn linkse en centrum-linkse partijen drie keer beter vertegenwoordigd dan de rechtse en centrum-rechtse partijen (zie tabel 12).

Tabel 12: Ideologische zelf-plaatsing door lokale politieke groeperingen, in procenten

	PERCENTAGE
Links	9,1
Centrum-links	15,9
Midden	33,2
Centrum-rechts	6,5
Rechts	1,3

²⁶ Hiervoor is een principale componentenanalyse uitgevoerd, met varimax rotatie. De gevonden patronen verklaren samen 56% van de variantie. Voor ieder patroon is een schaalscore bekerend. De interne betrouwbaarheid van deze schalen, uitgedrukt in Cronbachs alpha, is voor de meeste schalen bevredigend: belangenbehartiging ($\alpha=0.59$), protest ($\alpha=0.70$), lokalisme ($\alpha=0.38$).

Niet van toepassing	34,1
Totaal (N=251)	100

Vooraf partijen die met hun naamgeving verwijzen naar hun ideologisch profiel en leefbaar-partijen plaatsen zichzelf vaak links van het midden. Leefbaar-partijen plaatsen zich echter ook relatief vaak rechts van het midden, evenals dorpslijsten. Persoonslijsten en partijen met naamsaanduidingen als algemeen belang of gemeentebelangen nemen vaak een middenpositie in of weigeren zich op het spectrum te plaatsen.

Ideologisch profiel?

Zoals te verwachten viel kon hier geen haarscherp ideologisch profiel van alle onderzochte lokale partijen geschetst worden. Naamsaanduiding, partijprogramma en de antwoorden op onze enquête wijzen niet altijd in dezelfde richting. Toch ontstaat wel een globaal beeld. De meeste lokale partijen - ongeveer de helft - richten zich voornamelijk op lokale belangen en vermijden een ideologische plaatsbepaling. Een bijna even grote groep valt echter wel te plaatsen, al kost dat soms enige moeite. Een belangrijk deel zou men populistisch kunnen noemen – in de neutrale zin van het woord – vanwege hun aandacht voor de kloof tussen burger en gemeentelijke overheid. Sommige, maar niet alle populisten laten zich ook duidelijk plaatsen op het politieke spectrum, in termen van links en rechts, of conservatief vs. progressief of groen vs. groei-gericht. Tenslotte zijn er ook op lokaal niveau meer bestuursgerichte en dus niet-populistische linkse en rechtse, progressieve en conservatieve, groene en groei-gerichte partijen te vinden. Deze laatste categorie lijkt echter kleiner dan de vorige. De ideologische diversiteit van lokale partijen is niettemin groot.

5. Organisatie

Behalve ideologisch, onderscheiden lokale politieke groeperingen zich ook in de manier waarop ze georganiseerd zijn. Ze verschillen hierin niet alleen van landelijke politieke partijen, maar ook ten opzichte van elkaar. Lokale politieke groeperingen waren in het verleden meestal losse organisaties die zich vooral richten op de kandidaatstelling en verkiezingscampagne voor de gemeenteraadsverkiezingen. Van een partijorganisatie met leden was in veel gevallen geen sprake. Sinds de herziening van de kieswet in 1989 is dit beeld veranderd. Om met een naamsaanduiding aan de verkiezingen deel te kunnen nemen, is het sindsdien vereist dat de lokale politieke groepering een verenigingsstructuur heeft.²⁷ Inmiddels zijn nagenoeg alle lokale politieke groeperingen georganiseerd als een vereniging met leden.

²⁷ Artikel G3, eerste lid van de Kieswet verplicht partijen die willen deelnemen aan de gemeenteraadsverkiezingen onder een niet landelijk geregistreerde naam min of meer tot een verenigingsstructuur (met volledige rechtsbevoegdheid). Als de partij geen verenigingsstructuur heeft, kan ze wel aan de gemeenteraadsverkiezingen deelnemen, doch slechts - zonder naam - onder het lijstnummer.

Ledentallen

Politieke partijen kampen al geruime tijd met teruglopende ledentallen. Het percentage Nederlanders dat lid is van een politieke partij vertoont een dalende tendens, net als in de meeste andere Westerse landen overigens.²⁸ Het gezamenlijke ledental van de in de Tweede Kamer vertegenwoordigde partijen daalt sinds de jaren zeventig (al zijn er ook partijen die meer leden winnen dan verliezen²⁹). Het is de vraag of diezelfde ontwikkeling zich ook bij lokale politieke groeperingen voltrekt. Wanneer lokale partijen dichter bij de burger staan, is het voor hen dan ook eenvoudiger leden te winnen of te behouden?

Tabel 13: Ontwikkeling ledental bij lokale politieke groeperingen en lokale partij-afdelingen, in procenten

	LOKALE GROEPERINGEN	LOKALE PARTIJ-AFDELINGEN
Gedaald	10,6	31,7
Gelijk gebleven	45,4	43,3
Gestegen	44,0	25,1
Totaal (N=251)	100,0	100,0

De ontwikkeling van het ledental ziet er voor de lokale partijen gunstiger uit dan voor de afdelingen van de landelijke partijen (zie tabel 13). Ruim 40% van de lokale partijen rapporteerde over de laatste jaren ledengroei, tegen een kwart van de partijafdelingen. Een ongeveer even groot aandeel in beide categorieën gaf te kennen dat het ledental min of meer gelijk is gebleven. Uit deze verdeling vloeit voort dat substantieel meer partijafdelingen dan lokale partijen het ledental zagen dalen. Door de bank genomen is het ledental van de lokale partijen dus vaker stabiel of groeiend dan dat van de landelijke partijafdelingen.

Lokale partijen hebben in kleine gemeenten gemiddeld genomen meer (actieve) leden dan afdelingen van landelijke partijen, terwijl ze in de grote steden juist over minder (actieve) leden beschikken (zie tabel 14 voor de relatieve verschillen³⁰). Onder actieve leden worden hier de leden verstaan die

²⁸ Susan Scarrow, 'Parties without Members? Party Organization in a changing Electoral Environment', in: Russell J. Dalton & Martin P. Wattenberg (red.), *Parties without Partisans: Political Changes in Advanced Industrial Democracies*, Oxford, 2000, 79-101; Peter Mair & Ingrid van Biezen, 'Party membership in twenty European democracies', in: *Party Politics*, 7, 1 (2001), 5-21.

²⁹ Uit de onderzoeksgegevens blijkt dat vooral de afdelingen van het CDA, de VVD en in mindere mate D66 kampen met een dalend ledental. Hiertegenover staan de SP, GroenLinks, de SGP en PvdA, wier afdelingen vaker een groei van het ledenbestand rapporteerden.

³⁰ Afgaande op de feitelijke ledentallen van de landelijke partijorganisaties die het DNPP aan het begin van 2006 heeft verzameld, hebben de geënquêteerde afdelingssecretarissen het ledental van hun afdeling meestal te hoog geschat. Het feitelijke ledental van iedere partijafdeling zal gemiddeld genomen bijna twee keer kleiner zijn dan het aantal leden dat opgegeven is. Waarschijnlijk zal ook het opgegeven aantal actieve leden hoger zijn uitgevallen dan in werkelijkheid het geval is. Of lokale politieke groeperingen hun (actieve) ledental eveneens (en in even grote mate) hebben overschat kan niet worden achterhaald, maar dit lijkt wel voor de hand te liggen. Op basis van de weergegeven cijfers kunnen daarom slechts indicatieve en geen absolute uitspraken worden gedaan over de ledentallen. Aangezien er vanuit mag worden gegaan dat de lokale politieke groeperingen en de partijafdelingen hun ledental in ongeveer even sterke mate hebben overschat, kunnen er op basis van de data wel vergelijkingen worden getrokken tussen verschillende partijen en afdelingen.

deelnemen aan partijactiviteiten als het rondbrengen van folders en het bezoeken van partijbijeenkomsten, of die bijvoorbeeld lid zijn van het afdelingsbestuur of van de schaduwfractie. Waar bij de afdelingen van de landelijke politieke partijen het ledental en het aantal actieve leden sterk toeneemt naarmate de gemeente groter wordt, blijft bij lokale politieke groeperingen vooral het aantal (actieve) leden nagenoeg constant. De afdelingen van de landelijke politieke partijen hebben in de kleinste gemeenten (minder dan 20.000 inwoners) gemiddeld 17 actieve leden en in de grote steden (meer dan 100.000 inwoners) gemiddeld 55 actieve leden. Bij lokale partijen blijkt het aantal actieve leden gemiddeld 18 in de kleinste gemeenten en 22 in de grootste.³¹

Tabel 14. Verschillen in aantal leden en actieve leden per partij, per gemeentegrootte: indexscores (algemeen gemiddelde = 100)

	GEMEENTEGROOTTE	INDEX GEMIDDELD LEDENTAL	INDEX GEMIDDELD AANTAL ACTIEVE LEDEN
<i>lokale partij</i>	<20.000 inwoners	40,1	74,8
	20-50.000 inwoners	57,5	89,3
	50-100.000 inwoners	54,1	90,1
	>100.000 inwoners	98,6	95,0
	<i>gemiddelde lokale partijen</i>	<i>55,2</i>	<i>85,5</i>
<i>afdeling landelijke partij</i>	<20.000 inwoners	58,9	71,1
	20-50.000 inwoners	88,0	93,8
	50-100.000 inwoners	145,3	122,3
	>100.000 inwoners	323,6	229,8
	<i>gemiddelde partijafdelingen</i>	<i>78,6</i>	<i>103,3</i>
<i>totaal</i>	<20.000 inwoners	71,2	71,5
	20-50.000 inwoners	104,0	93,0
	50-100.000 inwoners	164,1	116,9
	>100.000 inwoners	369,0	210,7
	<i>algemeen gemiddelde</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Financiering

Met de daling van het ledental zijn politieke partijen steeds afhankelijker geworden van subsidiëring door de rijksoverheid. Omdat de verdeling hiervan gebaseerd is op de vertegenwoordiging in de Tweede Kamer, zijn lokale politieke groeperingen uitgesloten van deze subsidiëring - ook al zijn zij in gemeenten het best vertegenwoordigd. Lokale groeperingen blijken financieel het meest afhankelijk van de contributie van partijleden. Verder worden lokale groeperingen in belangrijke mate gefinancierd

³¹ De hier gepresenteerde gemiddelde ledentallen liggen in werkelijkheid zonder twijfel aanzienlijk lager (zie noot 2).

door afdrachten van raadsleden en wethouders. In sommige gemeenten wordt het ontbreken van rijkssubsidies gecompenseerd met een gemeentelijke subsidie aan lokale groeperingen. Enkele lokale groeperingen rapporteren dat ook de gemeente financiële ondersteuning biedt, al is het niet geheel duidelijk of het hier gaat om subsidie aan de partij of een reglementaire vergoeding voor de fractie (die alle fracties ontvangen).

Tabel 15. Financieringsbronnen van lokale politieke groeperingen, in procenten

	PERCENTAGE
Contributie van leden	86,1
Afdrachten van raadsleden en wethouders	77,1
Donaties van leden	44,6
Donaties van niet-leden	17,7
Gemeentelijke vergoeding	2,2

Contact met leden

Lokale politieke groeperingen onderhouden op verschillende manieren contact met hun leden. Ledenvergaderingen en de eigen website zijn de meest gebruikte middelen om leden deelgenoot te maken van het nieuws en de ontwikkelingen binnen de lokale groepering. In de meeste gevallen worden leden geïnformeerd of geconsulteerd; slechts enkele lokale politieke groeperingen betrekken hun leden bij hun standpuntbepaling in thematische werkgroepen. Vooral de grotere lokale groeperingen (met meer dan 50 leden) onderhouden op deze manier contact met hun leden. Ook ledenbladen, elektronische nieuwsbrieven en websites worden vaker door grotere lokale politieke groeperingen ingezet. Bij de kleinere lokale groeperingen zal het contact met de leden waarschijnlijk meer via informele kanalen verlopen (zie tabel 16).

Tabel 16: Wijze waarop contact met leden wordt onderhouden, in procenten

	PERCENTAGE
Met ledenvergaderingen	95,3
Via een website	86,3
Met een elektronische nieuwsbrief	38,6
Met een ledenblad	24,9
Met thematische werkgroepen	22,7

Contact met de samenleving

Behalve via hun leden, kunnen lokale politieke groeperingen ook op andere manieren contact onderhouden met de samenleving. Gevraagd naar de manier waarop zij op de hoogte blijven van de wensen en problemen van de plaatselijke gemeenschap, blijken lokale politieke groeperingen vooral gebruik te maken van informele contacten van raadsleden en leden. Ook de eigen website wordt relatief vaak gebruikt om zich te informeren over de wensen en opvattingen van inwoners; ruim 90%

van alle lokale politieke groeperingen beschikt over een eigen website. Verder hebben lokale politieke groeperingen betrekkelijk vaak contact met groepen in de samenleving, waarbij gebruik gemaakt wordt van werkbezoeken door raadsleden en leden en van periodiek contact met maatschappelijke organisaties (zie tabel 17). Verschillende soorten lokale politieke groeperingen onderscheiden zich in de manier waarop ze zich informeren over wat er in de plaatselijke samenleving leeft en speelt. Lokale groeperingen die zichzelf aan de linkerzijde van het politieke spectrum plaatsen, maken vaker gebruik van wijk- en werkbezoeken, terwijl rechtse partijen hiervoor vaker gebruik maken van fractie-sprekuren. Grotere partijen informeren zich vaker met wijk- en werkbezoeken, discussiebijeenkomsten en ledenvergaderingen; partijen die inhoudelijk kunnen worden geduid als lokalistisch of als protestpartij houden zich gemiddeld genomen vaker op de hoogte via de informele netwerken van raadsleden.

Tabel 17: Wijze waarop lokale politieke groepering zich informeert over wensen en problemen van de plaatselijke gemeenschap, in procenten

	PERCENTAGE
Door informele contacten van raadsleden	88,3
Door informele contacten van leden	85,3
Via onze website	77,5
Met een ledenvergadering	71,4
Door wijk- en werkbezoeken door raadsleden	70,1
Door periodiek contact met maatschappelijke organisaties	65,4
Door wijk- en werkbezoeken door actieve leden	56,3
Door een fractiesprekuren	60,6
Door informatie- en discussiebijeenkomsten van de partij	38,1

Organisatiepatronen en organisatietypen

In het algemeen kan worden gesteld dat organisaties gekenmerkt worden door de manier waarop de relaties met de leden vorm gegeven zijn en de manier waarop de organisatie zich verhoudt tot haar omgeving. Dat geldt ook voor lokale politieke groeperingen. In de verschillende manieren waarop lokale politieke groeperingen contact onderhouden met hun leden, hun achterban en met de samenleving, blijken vier verschillende organisatiekenmerken te kunnen worden onderscheiden:³²

- **PARTICIPATIE:** de mate waarin kiezers, sympathisanten en inwoners de gelegenheid hebben om in ledenvergaderingen, informatie- en discussiebijeenkomsten of thematische werkgroepen een bijdrage te leveren aan de gedachtenvorming en standpuntbepaling in de partij en de mate waarin zij hiervoor worden geïnformeerd via een elektronische nieuwsbrief of ledenblad. Naarmate lokale groeperingen meer leden hebben, is dit organisatiekenmerk hier sterker ontwikkeld. Verder is dit organisatiekenmerk sterker aanwezig bij partijen die inhoudelijk als protestpartij of als belangenpartij kunnen worden aangemerkt.

³² Hiervoor is een principale componentenanalyse uitgevoerd, met varimax rotatie. De gevonden patronen verklaren samen 45% van de variantie. Voor ieder patroon is een schaalscore bekerend. De interne betrouwbaarheid van deze schalen, uitgedrukt in Cronbachs alpha, is voor deze schalen matig maar voldoende: participatie ($\alpha=0.46$), consultatie ($\alpha=0.47$), maatschappelijk ($\alpha=0.51$), informeel ($\alpha=0.37$).

- CONSULTATIE: de mate waarin de raadsfractie leden en sympathisanten passief bij haar werk betreft met een fractiespreekuur en met een partij-website. Ook dit organisatiekenmerk is bij grotere lokale politieke groeperingen sterker vertegenwoordigd.
- MAATSCHAPPELIJK: de mate waarin een lokale politieke groepering zich richt op groepen in de samenleving met wijk- en werkbezoeken en periodieke contacten met maatschappelijke organisaties.
- INFORMEEL: de mate waarin lokale politieke groeperingen contacten met de samenleving op een informele manier vormgeven, via raadsleden en via leden. Dit organisatiekenmerk is het sterkst ontwikkeld bij partijen met een links ideologisch profiel.

Aan de hand van deze organisatiekenmerken, blijken drie verschillende soorten lokale partijorganisaties te kunnen worden onderscheiden (zie ook tabel 18):³³

- A) LEDENPARTIJ: Dit type partij is een variant van wat in de politicologische literatuur een massapartij wordt genoemd. De partijorganisatie staat hier centraal, waarbij veel moeite wordt gedaan om leden en anderen te betrekken bij de ideeënontwikkeling van de partij. Dit type partij vervult in sterke mate de functie van forum, waar wensen en opvattingen over plaatselijke vraagstukken worden gearticuleerd en bediscussieerd. De maatschappelijke worteling van dit type partij berust op een omvangrijk ledenbestand. Ledenpartijen hebben gemiddeld genomen meer leden en meer actieve leden. Dorpslijsten en senioren- en jongerenpartijen zijn in deze groep sterk vertegenwoordigd.
- B) KADERPARTIJ: Het tweede type komt in grote lijnen overeen met wat in de literatuur als kaderpartij wordt aangeduid.³⁴ De raadsfractie staat hier centraal. Het gaat hier om betrekkelijk grote partijen, met gemiddeld genomen weinig actieve leden. Partijen waarvan de naamgeving naar hun ideologische profiel verwijst, komen in deze groep vaker voor.
- C) ACTIVISTENPARTIJ: kleinere partijen met relatief veel actieve leden en met een sterke externe oriëntatie. Met wijk- en werkbezoeken, periodiek overleg met maatschappelijke organisaties en met informele contacten heeft dit type intensieve relaties met de plaatselijke samenleving. De maatschappelijke worteling van deze partijen berust hier op de inspanningen van actieve leden. Ze zijn meer dan de andere typen actief in steden. De meest voorkomende naamsaanduidingen in deze groep zijn leefbaar-partijen en onafhankelijke burgerpartijen.

Tabel 18. Organisatie-typologie lokale politieke groeperingen, in procenten

TYPE	PERCENTAGE
Ledenpartij (<i>dorpslijsten, senioren- en jongerenpartijen</i>)	38,2
Kaderpartij	25,5

³³ Hiervoor is gebruik gemaakt van een K-means clusteranalyse.

³⁴ R. Koole, *De opkomst van de moderne kaderpartij: veranderende partijorganisatie in Nederland 1960-1990*, Utrecht, 1992.

<i>(ideologische lijsten)</i>	
Activistenpartij (<i>leefbaar-partijen, onafhankelijke burgerpartijen</i>)	36,6
Totaal (N=251)	100

6. Kandidaatstelling en vertegenwoordiging

Politieke partijen streven naar vertegenwoordiging in het bestuur, om hun visies en opvattingen hier te kunnen laten doorklinken. Hiervoor rekruteren en selecteren partijen kandidaten, die als ze eenmaal gekozen zijn door de partij worden ondersteund en begeleid. Het is de vraag hoe lokale politieke groeperingen aan deze rol invulling geven. In dit hoofdstuk wordt allereerst nagegaan hoe zij kandidaten rekruteren voor het raadslidmaatschap en het wethouderschap.³⁵ Daarbij wordt tevens summier weergegeven op welke manier de raadsleden door de groepering die zij vertegenwoordigen worden ondersteund. Tot slot komt de vraag aan bod hoe stabiel de raadsfracties van de lokale partijen zijn.

Kandidaatstelling raadsleden

De kandidaatstelling mag dan een van de belangrijkste functies van een politieke partij zijn, bij het rekruterings- en selectieproces is in de regel maar een deel van de leden betrokken. Lokale partijen vormen hierop geen uitzondering. In 60% van de gevallen doet een kwart op een of andere wijze aan het opstellen van de kandidatenlijst mee; slechts 12% meldt dat meer dan driekwart van de leden betrokken is (zie tabel 19).³⁶ Bij de kleinere partijen zijn over het algemeen meer leden betrokken bij de kandidaatstelling.

Tabel 19: Aandeel van het ledenbestand dat betrokken is bij het opstellen van de kandidatenlijst, in procenten

	PERCENTAGE
0-25% van de leden	59,6
25-50% van de leden	16,1
50-75% van de leden	12,2
75-100% van de leden	12,1
Totaal (N=251)	100

³⁵ Dit hoofdstuk is voor een deel gebaseerd op de enquête die is uitgevoerd in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2006; zie Gerrit Voerman en Marcel Boogers, *Rekrutering door politieke partijen bij gemeenteraadsverkiezingen. Problemen en perspectieven*, Groningen/Tilburg, 2006.

³⁶ Het is mogelijk dat respondenten deze vraag op uiteenlopende wijze hebben beantwoord door al dan niet een onderscheid te maken tussen de leden die de kandidatenlijst hebben voorbereid en de leden die tijdens een vergadering de lijstvolgorde hebben vastgesteld.

Bij de kandidaatstelling maakte bijna 60% van de lokale partijen gebruik van een profielschets voor de raadskandidaten – nagenoeg even vaak als de afdelingen van de landelijke partijen (zie tabel 19). Waar deze laatsten zich nogal eens konden baseren op of althans gebruik maken van een door het landelijk partijbureau vervaardigde handleiding, hebben vrijwel alle lokale partijen die een schets hadden deze zelf opgesteld.³⁷

Tabel 20: Profielschets voor raadskandidaten, in procenten

	LOKALE GROEPERING EN	LOKALE PARTIJ-AFDELINGEN
Profielchets gebaseerd op handleiding van landelijk partijbureau	2,4	24,2
Profielchets zelf opgesteld	55,3	37,4
Er was geen profielchets	42,3	38,4
Totaal (N=251)	100,0	100,0

Opvallend is dat de lokale politieke groeperingen wat vaker dan de partijafdelingen gericht hebben gezocht naar kandidaten uit minder goed in de politiek vertegenwoordigde categorieën zoals vrouwen, jongeren en allochtonen. Ruim driekwart van de lokale partijen heeft zich hiervoor ingezet, tegen 69% van de partij-afdelingen.³⁸ De lokale partijen waren hierbij ook wat succesvoller dan de partijafdelingen (zie tabel 21).

Tabel 21. Gemiddeld aantal vrouwen, jongeren en migranten per partij, als percentage van het totaal aantal verkiesbare plaatsen op de lijst

	vrouwen	jongeren	migranten
Landelijke partij-afdelingen	28	19	3
Lokale groeperingen	33	20	4
Alle groeperingen	29	19	3

Gemiddeld wordt een derde van de verkiesbare plaatsen op de lokale lijsten ingenomen door een vrouw; ongeveer een vijfde van de verkiesbare plaatsen is voor een jongere; en een gering percentage wordt door een migrant bezet. Telkens scoren de lokale partijen iets hoger dan de landelijke partijafdelingen.

Problemen bij de kandidaatstelling van raadsleden

Bij de raadsverkiezingen van 2006 meldde ruim 32% van de geënquêteerde afdelingen van landelijke partijen en lokale partijen dat het hun 'enige' moeite heeft gekost om voldoende geschikte kandidaten

³⁷ De enkele lokale groeperingen die gebruik hebben gemaakt van een handleiding van een landelijk partijbureau, zullen hoogstwaarschijnlijk tot de kleine minderheid behoren die een (in-)formele band heeft met een landelijke partij, of zich hebben laten inspireren door een profielchets die op een partij-website te vinden was.

³⁸ Dit is niet vanzelfsprekend voor alle landelijke partijen: zo heeft D66 principieel weinig op met positieve actie; en speelt bij de SGP vanzelfsprekend het afwijzende standpunt ten aanzien van de actieve politieke participatie van de vrouw mee.

te vinden; bijna 14% sprak zelfs van 'veel' moeite (zie tabel 22). Dit betekent dat in totaal bijna de helft (46%) van de partijafdelingen en lokale partijen in meer of mindere mate moeite heeft ondervonden bij de rekrutering van kandidaten. Lokale partijen vonden echter in het algemeen gemakkelijker passende kandidaten voor de raadsverkiezingen dan de afdelingen van de landelijke partijen. Ruim 60% van de 'lokalen' gaf te kennen niet of nauwelijks moeite te hebben gehad. Lokale partijen hebben dan ook minder vaak overwogen niet deel te nemen aan de raadsverkiezingen dan de afdelingen van landelijke partijen: 9% tegen 16%. Toch was ook bijna 60% van de lokale partijen het eens met de uitspraak dat het steeds moeilijker wordt om geschikte kandidaten te vinden voor de raadsverkiezingen (tegen 61% van de landelijke partijafdelingen).

Tabel 22. Heeft het uw partij moeite gekost om voldoende geschikte kandidaten te vinden voor de verkiesbare plaatsen op de lijst?

	LOKALE GROEPERINGEN	LOKALE PARTIJ-AFDELINGEN
Ja, veel moeite	9,7	14,5
Ja, enige moeite	28,6	33,4
Nee, nauwelijks moeite	24,7	24,5
Nee, geen moeite	37,0	27,6
Totaal (N=251)	100,0	100,0

Mogelijke oorzaken van de problemen volgens de partijen

Aan de lokale partijen en afdelingen die moeite hadden gehad om voldoende geschikte kandidaten te vinden, is een aantal mogelijke redenen voorgelegd die kunnen verklaren waarom de rekrutering problematisch verliep (zie tabel 23).

Tabel 23. Redenen voor problemen bij kandidaatstelling

	LOKALE GROEPERINGEN	LANDELIJKE PARTIJ-AFDELINGEN	TOTAAL
Het grote tijdsbeslag van het raadswerk	74,0	67,4	68,4
Te weinig actieve leden	35,3	64,7	60,3
Onvoldoende beloning van gemeenteraadsleden	30,1	12,8	15,4
Toenemende bedreigingen lokale politici	5,7	1,3	2,0
Reglementaire beperking aantal zittingstermijnen	0,6	3,4	3,0

- TIJDSBESLAG RAADSWERK: Opvallend is dat door beide categorieën in redelijk gelijke mate het meest naar de hoeveelheid tijd werd verwezen die het raadslidmaatschap kost: bijna driekwart van de lokale partijen en meer dan tweederde van de afdelingen meenden dat het grote tijdsbeslag van het raadswerk een negatieve factor was geweest bij het vinden van kandidaten.

- AANTAL ACTIEVE LEDEN: Als tweede belangrijke reden werd het geringe aantal actieve leden genoemd. Vooral de afdelingen van de landelijke partijen noemden deze factor (zie tabel 22): bijna tweederde van hen had hiermee te maken. In het bijzonder in de kleinere gemeenten noemden de partijafdelingen dit als een belangrijke moeilijkheid bij het vinden van raads kandidaten. De lokale partijen hadden veel minder over het aantal actieve leden te klagen.
- BELONING RAADSLEDEN: Bijna een op de drie lokale partijen was van mening dat de onvoldoende geachte honorering van gemeenteraadsleden de kandidaatstelling had bemoeilijkt. Dit aandeel lag veel hoger dan bij de afdelingen van de landelijke partijen (die in het algemeen meenden dat dit nauwelijks van invloed was geweest op de kandidaatstelling).
- BEDREIGINGEN: Bedreigingen lijken aspirant-raadsleden in het algemeen niet te hebben afgeschrikt. Sinds de campagne voor de Tweede-Kamerverkiezingen van mei 2002 en de moord op Pim Fortuyn vlak voor de verkiezingen, is het aantal bedreigingen van politici sterk toegenomen.³⁹ Ook volksvertegenwoordigers en bestuurders in provincies en gemeenten worden tegenwoordig vaker het slachtoffer hiervan. Dit bleek ook uit een inventarisatie die Gedeputeerde Staten van Noord-Holland in 2005 in hun provincie lieten opmaken.⁴⁰ Uit de enquête die vóór de raadsverkiezingen werd gehouden, blijkt echter dat de animo om zich te kandideren voor de gemeenteraad nauwelijks werd beïnvloed door de toenemende bedreigingen van lokale politici. Opvallend is wel het relatief hoge percentage lokale partijen dat zei bij de kandidaatstelling last te hebben ondervonden van de toenemende bedreigingen: bijna 6%, drie keer meer dan het gemiddelde.
- MAXIMUM ZITTINGSDUUR: Bij enkele partijen geldt een reglementaire beperking van het aantal termijnen dat een raadslid deel kan uitmaken van de gemeenteraad; bij lokale politieke groeperingen is zo'n reglementaire beperking een uitzondering, die bij rekruteringsproblemen dan ook zelden een rol blijkt te spelen.

Rekrutering van niet-partijleden

Hoewel de lokale partijen minder problemen kenden met het vinden van voldoende geschikte kandidaten, hebben zij wel veel vaker dan de afdelingen van de landelijke partijen niet-partijleden gerekruteerd (zie tabel 24). Voor een deel is dit een pragmatische aanpak voor het relatief kleinere rekruteringsprobleem van de lokale partijen: naarmate het kandidaatstellingsproces problematischer verloopt zoeken lokale politieke groeperingen hun kandidaten vaker buiten de eigen gelederen. Onder vergelijkbare omstandigheden blijken de afdelingen van de landelijke partijen veel minder bereid om voor deze onorthodoxe oplossing te kiezen. Het is niet verrassend dat lokale partijen, die in de regel minder hecht georganiseerd zijn, aldus een hogere mate van flexibiliteit vertonen dan de landelijke partijafdelingen.

³⁹ Frans Bovenkerk e.a., *Bedreigingen in Nederland. Verkenning in opdracht van Politie en Wetenschap*, Utrecht, 2005.

⁴⁰ Philip Brouwer, 'Gepantserd glas' in: *Binnenlands Bestuur*, 19 november 2004, 3; Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, 'Notitie bedreigingen jegens lokale bestuurders', z.pl., z.j. [2005]. De 43 (van de in totaal 65) gemeenten die reageerden, meldden 36 gevallen van bedreiging.

Tabel 24. Rekrutering van niet-partijleden

	Heeft uw partij ook kandidaten onder niet-partijleden gerekruteerd?		totaal
	Ja	nee	
Landelijke partijen	29,1	70,9	100,0
Lokale partijen	54,4	45,6	100,0
Totaal	33,5	66,5	100,0

Ondersteuning en stabiliteit raadsfracties

Wanneer de kandidaten zijn verkozen tot gemeenteraadslid, hoeven zij hun werk niet alleen uit te voeren. In een overgrote meerderheid van de gevallen verlenen steunfractieleden en fractie-assistenten bijstand (zie tabel 25). Nog geen derde kan echter gebruik maken van trainings- en scholingsfaciliteiten. De indruk bestaat dat afdelingen van landelijke partijen in dit opzicht meer mogelijkheden ter beschikking staan.⁴¹

Tabel 25. Vormen van fractie-ondersteuning bij lokale politieke groeperingen, in procenten.

Steunfractieleden	86,1
Fractie-assistenten	70,9
Training en scholing	30,9

Uit een inventarisatie blijkt dat zich in raadsfracties van lokale politieke groeperingen relatief vaker afsplitsingen voordoen. Uit de enquête die uitsluitend onder de lokale politieke groeperingen werd gehouden, meldt bijna 20% van hen dat zich in de afgelopen raadsperiode (lopende van 2002 tot 2006) een afsplitsing had voorgedaan.⁴² In ongeveer viervijfde van deze 33 gevallen ging het om persoonlijke tegenstellingen; voor het overige betrof het politieke meningsverschillen.

Kandidaatstelling wethouders

De dualisering van het lokaal bestuur heeft de positie van wethouderskandidaten gewijzigd. Wethouderskandidaten staan in 2006 in de meeste gevallen weliswaar nog op de kandidatenlijst voor de raadsverkiezingen maar zijn lang niet altijd lijsttrekker, zoals ten tijde van het monistische stelsel

⁴¹ In de eerste enquête, waaraan ook de afdelingen van de landelijke partijen deelnamen, is deze vraag niet opgenomen.

⁴² Opvallend is dat de ondervraagde bestuursleden van lokale politieke groeperingen niet erg bereid waren om deze vraag te beantwoorden. Daarom is het niet uitgesloten dat de enquête-uitslagen op dit punt een wat vertekend beeld geven.

vaak het geval was. Eerder is er van het tegendeel sprake: in ruim 70% van de gevallen staat de beoogd fractievoorzitter bovenaan de lijst. Partijafdelingen (71%) en lokale partijen (69%) doen hierbij nauwelijks voor elkaar onder. Bij nader inzien blijkt dat collegepartijen nog wel graag van de naamsbekendheid van hun wethouder willen profiteren: zij plaatsten veel vaker hun wethouder op nummer één van de lijst (zie tabel 26). Dat geldt niet alleen voor landelijke partijen, maar in nog iets sterkere mate voor lokale partijen die zitting hebben in het college. Verder plaatst zo ongeveer tweederde van de lokale partijen en van de landelijke partijafdelingen alle aspirant-wethouders op de kandidatenlijst. Van de groep die deel uitmaakt van het college van burgemeester en wethouders doet rond de 80% dit.

Tabel 26. Collegedeelname en het lijsttrekkerschap van wethouders

Neemt uw partij deel aan het college van B&W	Gaat een raadslid of een wethouder de lijst aanvoeren?		totaal
	de wethouder of eerste wethouderskandidaat wordt lijsttrekker	de (nieuwe) fractievoorzitter wordt lijsttrekker	
ja			
Landelijke partijen	47,4	52,6	100,0
Lokale partijen	53,4	46,6	100,0
totaal			
nee			
Landelijke partijen	9,2	90,8	100,0
Lokale partijen	16,9	83,1	100,0
totaal	29,3	64,3	100,0

In het algemeen kostte het de lokale partijen wat minder moeite dan de afdelingen van de landelijke partijen om geschikte wethouderskandidaten te werven. Bijna een op de vijf lokale groeperingen gaf aan voor de raadsverkiezingen onvoldoende kandidaten voor het wethouderschap te hebben gevonden, tegen bijna een kwart van de partijafdelingen. Dat het niet altijd eenvoudig is geweest om wethouderskandidaten te vinden, blijkt ook uit het feit dat betrekkelijk vaak niet-partijleden als kandidaat-wethouder zijn geworven. Vooral lokale groeperingen kozen voor deze oplossing: bijna 19% van hen had een of meer niet-leden als wethouderskandidaat, tegen 4% van de partijafdelingen. Daarnaast maakten beiden gebruik van de nieuwe mogelijkheid om buiten de gemeente bestuurders te werven (zie tabel 27). Opvallend is dat uitgerekend de lokale partijen wat vaker dan de landelijke afdelingen een of meer kandidaat-wethouders buiten de gemeente hebben gevonden: bijna 21% tegen 17%.

Tabel 27. Rekrutering wethouders buiten de eigen gemeente

	Zijn de wethouderskandidaten op dit moment woonachtig in uw gemeente?			totaal
	ja, allemaal	ja, maar niet allemaal	nee, geen van allen	
Landelijke partijen	83,2	6,8	10,1	100,1
Lokale partijen	79,2	11,2	9,6	100,0
Totaal	82,4	7,6	10,0	100,0

Deze afwijkende positie van de lokale partijen ten opzichte van de landelijke partijafdelingen zal hoogstwaarschijnlijk te maken hebben met het betrekkelijk lage ledental van de lokale partijen, hetgeen hen ertoe noodzaakt ook buiten de eigen kring en buiten de gemeente op zoek te gaan naar potentiële bestuurders. Naarmate lokale politieke groeperingen over minder actieve leden beschikken, hebben zij vaker een of meer wethouderskandidaten van buiten de raad of buiten de gemeente. Voor lokale partij-afdelingen geldt dat in dezelfde mate. Het rekruteren van wethouderskandidaten buiten de gemeentegrenzen wil overigens niet zeggen dat de lokale partijen de plaatselijke worteling van wethouders niet belangrijk vinden. Een ruime meerderheid van zowel lokale politieke groeperingen als plaatselijke partij-afdelingen onderschrijft de stelling dat wethouders goed geworteld moeten zijn in de plaatselijke samenleving, en dat geldt zelfs voor lokale partijen die al hun wethouderskandidaten buiten de gemeente hebben geworven.

Stabiliteit college van burgemeester en wethouders

Uit allerlei onderzoek is gebleken dat in de afgelopen vier jaar – mede door de dualisering – meer wethouders zijn teruggetreden dan in de voorgaande raadsperiodes. Anders dan vaak wordt verondersteld, zijn wethouders van lokale politieke groeperingen niet veel vaker afgetreden dan wethouders van landelijke partijen.⁴³ Uit de enquête die uitsluitend onder de lokale politieke groeperingen werd gehouden, meldt ruim 9% van hen dat in de afgelopen raadsperiode (lopende van 2002 tot 2006) een of meer wethouders zijn vertrokken.⁴⁴ In bijna de helft van de 23 gevallen dat dit voorkwam, werd als voornaamste reden een conflict met de gemeenteraad opgegeven. In bijna eenderde van de gevallen zou het om persoonlijke redenen zijn gegaan. Een enkele keer was een conflict in de boezem van het college van b&w de oorzaak.

6. Karakteristieken en toekomstkansen

Lokale politieke groeperingen zijn lange tijd weinig serieus genomen. Als politiek verschijnsel werden ze jarenlang beschouwd als een onderdeel van de regionale politieke folklore, dat met de modernisering van het lokaal bestuur en lokale politiek langzaam zou uitsterven. Ontwikkelingen in de verkiezingsdeelname en verkiezingsresultaten van lokale groeperingen gaven daar ook veel

⁴³ Zie: <http://www.decentraalbestuur.nl/kerngem/ms/aftreden/df/doc2>

⁴⁴ Zie voetnoot 25

aanleiding toe. Sinds de raadsverkiezingen van 1990 maken lokale politieke groeperingen een opmerkelijke groei door in delen van het land waar ze eerst nauwelijks vertegenwoordigd waren. Toch leidde dit er niet toe dat ze door landelijke politieke partijen als een volwaardige medespeler werden beschouwd. Lokale partijen zouden de benodigde professionaliteit missen, cliëntelistisch met groepsbelangen omgaan en populistisch inspelen op 'onderbuikgevoelens'. Dat lokale politieke groeperingen in het kielzog van de Fortuyn-revolte in 2002 grote verkiezingszeges boekten, versterkte dat beeld voor sommigen nog eens. Opnieuw werd de aanwezigheid van lokale politieke groeperingen als iets tijdelijks gezien, dat met het wegebben van de onvrede onder kiezers snel zou verdwijnen. De uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2006 hebben deze verwachting gelogenstraft: hoewel lokale politieke groeperingen enig terrein moesten prijsgeven, bezetten ze gezamenlijk nog meeste raadszetels. Hun aanwezigheid in de Nederlandse lokale politiek lijkt daarmee een vast gegeven te zijn geworden.

Karakteristieken

Lokale politieke groeperingen verschillen in twee opzichten duidelijk van landelijke partijen. In de eerste plaats laten landelijke partijen zich ideologisch gemakkelijk plaatsen. Kiezersonderzoek laat zien dat nagenoeg alle Nederlandse kiezers deze partijen zonder veel moeite op een links-rechts-schaal plaatsen en daarin tamelijk consequent en stabiel zijn.⁴⁵ Partijen die in de Tweede Kamer vertegenwoordigd zijn, zien zich regelmatig gedwongen bij sociaal-economische kwesties te kiezen voor een 'linkse' dan wel een 'rechtse' benadering en kunnen zich niet langdurig neutraal opstellen. Lokale partijen kunnen dat vaak wel. Meer dan de helft van de hier onderzochte lokale groeperingen bleek niet goed links of rechts te plaatsen. Indeling op andere dimensies zoals 'conservatief vs progressief' en 'groen vs groei-gericht' leverde even veel of nog meer problemen op. Wel kon een deel (ongeveer een kwart) als 'populistisch' ingedeeld worden, waarbij populisme hier als een 'dunne' of 'smalle' ideologie opgevat wordt, zoals ook conservatisme en nationalisme.⁴⁶ Populisme duidt dan op het streven naar meer inspraak en zeggenschap van de burger en staat tegenover bestuursgerichtheid. Slechts een minderheid (afhankelijk van de gebruikte methode: een kwart of een derde) van de lokale partijen leek zich in programma's of uitspraken door een 'brede' ideologie (zoals liberalisme, christen-democratie of socialisme) te laten inspireren. In de tweede plaats verschillen lokale groeperingen in hun organisatievorm van landelijke partijen. Ook al hebben beiden tegenwoordig de vorm van een vereniging - en moeten dus aan de eisen voldoen die het Burgerlijk Wetboek aan verenigingen stelt - de organisatie van een landelijke partij is per definitie complexer dan die van een lokale groepering. Lokale partijen bestaan zelden uit afdelingen en kunnen doorgaans alle leden zonder veel problemen in één ruimte verzamelen. Ze zullen vaker informele contacten onderhouden, zowel met hun kiezers als met hun leden. De grenzen tussen de eigen organisatie en de buitenwereld zijn bij lokale partijen waarschijnlijk vaak minder scherp, zodat zij vaker raadsleden en

⁴⁵ Zie bijvoorbeeld Wouter van der Brug, *Where's the Party? Voters' Perceptions of Party Positions*, Amsterdam, 1996, 37-43.

⁴⁶ Zie Catherine Fieschi, 'Introduction', *Journal of Political Ideologies*, 9: 3 (2004), 235-240.

wethouders buiten de eigen kring zullen rekruteren dan afdelingen van landelijke partijen. Overigens vertonen lokale politieke groeperingen onderling ook opvallende verschillen in hun organisatievorm. Sommige kennen relatief veel leden en organiseren daarmee veel activiteiten, terwijl andere als 'kaderpartijen' functioneren en óf op verkiezingen en fractiewerk richten óf op groepen in de samenleving richten.

Toekomstkansen

Over het algemeen kan worden gesteld dat lokale politieke groeperingen kun maatschappelijke worteling op een andere manier tot stand brengen dan de meeste lokale partij-afdelingen. In het ene geval betrekken ze leden actiever en intensiever bij het de ideeënontwikkeling van de partij, in het andere geval onderhouden ze intensievere contacten met groepen in de samenleving. Pragmatisme (concrete oplossingen voor concrete problemen), lokalisme (gerichtheid op de plaatselijke samenleving) en populisme (de burger staat centraal) staan hier voorop. Dat lokale politieke groeperingen hierdoor ideologisch een hybride karakter hebben, blijkt geen negatief effect te hebben op hun aantrekkingskracht. In tegenstelling tot landelijke politieke partijen, waarvan de meesten al jaren met dalende ledentallen kampen, zien lokale politieke groeperingen hun ledenbestand over het algemeen juist groeien. Het lijkt erop dat lokale groeperingen door hun ideologische en organisatorische karakter beter weten aan te sluiten bij de wijze waarop de politieke betrokkenheid van burgers kan worden georganiseerd: ad-hoc, op basis van belangstelling en expertise in plaats van partijpolitieke binding.